

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta právnická

DIPLOMOVÁ PRÁCE
Lidská práva jako právní principy

Marika Pöhlmannová

Plzeň 2012

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická, Katedra teorie práva

Studijní program Právo a právní věda

Studijní obor Právo

Diplomová práce na téma

„Lidská práva jako právní principy“

Zpracovala:

Marika Pöhlmannová

Konzultant diplomové práce:

JUDr. Michal Šejvl Ph.D.

Pracoviště:

Katedra teorie práva

Místo a rok zpracování:

Plzeň, 2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „*Lidská práva jako právní principy*“ zpracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny z nichž jsem pro svou práci čerpala.

Plzeň, srpen 2012

Podpis:

Poděkování:

Dále bych na tomto místě ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce JUDr. Michalu Šejvlovi Ph.D. za cenné rady a připomínky k samotnému zpracování této diplomové práce.

Obsah:

OBSAH:	5
1. ÚVODEM	6
2. ZÁKLADNÍ LIDSKÁ PRÁVA A SVOBODY	11
2.1. LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD.....	15
2.2. LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD EVROPSKÉ UNIE.....	20
2.3. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV.....	24
3. PRÁVNÍ PRINCIPY	26
3.1. PRÁVNÍ STÁT.....	33
4. LIDSKÁ PRÁVA JAKO PRÁVNÍ PRINCIP	36
4.1. ROBERT ALEXY.....	37
4.2. RONALD DWORKIN.....	41
4.3. DALŠÍ VÝZNAMNÍ PŘEDSTAVITELÉ.....	45
4.3.1. <i>Thomas Hobbes</i>	45
4.3.2. <i>Jean Jacques Rousseau</i>	47
4.3.4. <i>Franz Bydlinski</i>	49
4.4. DĚLENÍ PRÁVNÍCH PRINCIPŮ.....	52
4.5. VÝČET VYBRANÝCH PRÁVNÍCH PRINCIPŮ.....	65
5. ZÁVĚR	66
6. RESUMÉ	68
7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	70
8. PRÁVNÍ PRAMENY	72

1. Úvodem

Téma diplomové práce „*Lidská práva jako právní principy*“ jsem si vybrala a následně zpracovala především proto, že se jedná o téma velmi aktuální, se kterým se setkáváme běžně v každodenním životě. Lidská práva a svobody jsou možná slovy jednoduchými a prostými, pro nás, občany vyspělých zemí, jsou samozřejmostí a v případě, že je někdo na svých právech zkrácen, má několik možností domoci se nápravy. Tak to ale není ve všech koncích světa, v mnoha místech se svádějí boje o zřízení či zachování alespoň nějakých základních lidských práv. Obsah lidských práv lze tedy dovozovat z vyspělosti a kvality té které společnosti, či toho kterého národa.

Atributem každého moderního právního státu je respekt a úcta k ústavně zaručeným právům a svobodám. Právo je možná slovem prostým, bohužel často podceňovaným, na který se pohlíží jako na samozřejmý. Nebo, jak již napsal R. Alexy, hledí se na něj, jako na pojem dnes nadbytečný, zvláště pak, řeší-li se běžné případy. Naléhavým problémem se pro právní praxi stává pojem práva až při řešení neobvyklých problémů.

Jistá práva existovala v každé době, avšak současný systém lidských práv zakotvených v LZPS jako takové, a která jsou zároveň zakotvena v ústavě, vznikl teprve v době nedávné. Jak LZPS, tak i Ústavu je z tohoto hlediska nutné považovat za nejdůležitější a nejpodstatnější složku ústavního pořádku České republiky. Dále jsou lidská práva v ČR zaručována řadou mezinárodních smluv, např. Úmluvou proti mučení, Úmluvou o ochraně lidských práv základních svobod, Úmluvou o právech dítěte, atd. Lidská práva jsou pojímána jako práva vrozená, individuální, jejich nositelem je každý jednotlivec¹, získává je bezprostředně. Tato práva a svobody nejsou odvozovány od moci státu, nejsou státem občanům udělovány, ale naopak jsou státem vůči jedincům uznávány a zaručovány. Mají charakter práv přirozených a neporušitelných. Státem jsou tedy lidská práva pouze uznávána a ústavou jsou tato práva deklarována. Zároveň vyžadují od státu určité respektování sféry osobní svobody, lze do ní zasahovat jen na základě zákona a v jeho určených mezích. Lidská práva nejsou zaměřena na jednotlivce jako takového, ale na stát, kde právní nárok člověka znamená povinnost státu nezasahovat.

¹ Př. V dědickém právu se setkáváme se skutečností, že za subjekt způsobilý k dědění, se považuje i nasciturus za předpokladu, že se narodí živý.

Je třeba respektovat obyvatelstvem svedené boje v dějinách lidstva, které právě vedly k získání svobod a k vytvoření systému základních lidských práv. Nebýt těchto bojů, nikdy bychom se nebyli dopracovali k dnešnímu ústavně zakotvenému systému lidských práv a svobod. Svoboda a rovnost nespočívala dříve na zásadách všeobecné rovnosti každého jednotlivce, ale na jeho příslušnosti k určitému stavu, či skupině osob. Podle toho se odvíjela jeho práva nebo, byl-li nižšího stavu, tak spíše jeho povinnosti.

Lidská práva lze sledovat k Velké listině svobod (Magna Carta libertatum) z roku 1215, která vedla k oslabení královské moci v Anglii a jejíž podpis si na anglickém králi Janu Bezzemkovi pod tlakem široké opoziční koalice vymohli angličtí šlechtici.

Velká listina svobod obsahovala ustanovení:

- a) o svobodách církve,
- b) o lenních povinnostech baronů vůči králi a rytířů vůči baronům,
- c) o ústřední moci a jejím omezení,
- d) o obchodě a právech měst,
- e) o ochraně majetkových a osobních práv svobodných lidí.²

Velká listina svobod sloužila v době svého vzniku především pro záruky šlechtické vrstvě proti svévoli krále, v průběhu staletí však značnou měrou ovlivnila vývoj anglického obyčejového práva, čímž došlo i k rozšíření různých práv na poddané.

Koncem 16. století počalo v Anglii narůstat revoluční napětí, jehož důvodem byly mimo jiné hluboké změny v ekonomice země. Načež počala v roce 1640 revoluce. Posléze proběhla 1. občanská válka (1640-1642, která skončila vítězstvím parlamentu a dále propukla v roce 1648 2. občanská válka, která skončila porážkou krále téhož roku.

Ústavní vývoj se po r. 1688 opíral jednak o ústavní zákony, jednak o ústavní zvyklosti. Mezi nejdůležitější ústavní zákony patřily: Listina práv z r. 1689 a Zákon o nástupnictví trůnu z r. 1701. Listina práv v r. 1689 upravoval hranice mezi oprávněnými koruny a výsadami parlamentu ve prospěch parlamentu. Listina práv obsahovala:

- výpočet nezákonných opatření vlády Jakuba II. ,
- zákazy: pozastavovat účinnost zákonů, vyjímát z účinnosti zákonů, zřizovat mimořádné soudy, ukládat daně bez parlamentu, omezovat petiční právo, vydržovat armádu bez souhlasu parlamentu,
- záruky: nedotknutelnosti, svobodného výkonu voleb atd.

² BALÍK, Stanislav, BALÍK, Stanislav ml. *Právní dějiny evropských zemí a USA*. 2. rozšířené vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, PELHŘIMOV 2002, s. 99.

Sesazení Jakuba II. a přijetí Listiny práv znamenalo zásadní změnu v nazírání na krále, změnu ve vzájemném postavení krále a parlamentu.³

Za určitý průlom v rozvoji lidských práv je nutné považovat období let 1776 a 1789 a v rámci nich proběhlé revoluce a vznik konstitucionalizmu v Evropě. V jeho mezích vzniká veliká snaha o rozšíření hlavních práv na širší vrstvy obyvatelstva. Byly formulovány Listiny práv, které měly politický význam nejen pro aktivizaci politické podpory, ale především pro ústavní právo. Byly podepsány deklarace americké a posléze i francouzské, Deklarace nezávislosti Spojených států amerických a Deklarace práv člověka a občana během francouzské revoluce.

Jako první došlo v roce 1776 k prohlášení nezávislosti (Declaration of Independence) a odtržení 13 osad od Anglie. Prohlášení nezávislosti z r. 1776 vycházelo z filosofie přirozených práv, hlášané v 18. století J.J. Rousseauem. Podle této filosofie existují jednak práva přirozená práva člověka, jednak přirozená práva lidské společnosti jako celku. Právy člověka jsou podle Prohlášení nezávislosti: život, svoboda a právo na budování štěstí. Mezi práva společnosti patří podle Prohlášení nezávislosti právo na revoluci.

Během války za nezávislost byla přijata 1. ústava USA, nazývaná Články konfederace. Články konfederace z roku 1781 vytvářely spolek států, které měly podle čl. II podržet svou svrchovanost, právo, jurisdikci, atd.⁴ O několik let později, v roce 1787, se konfederace ukázala jakožto neschopná překonat ekonomické a sociální potíže země, na základě toho byla později v roce 1787 vydána nová ústava, podle níž se Spojené státy staly spolkovým státem. Ústava spočívala na principu dělby moci na:

- moc výkonnou, v čele s prezidentem,
- na moc zákonodárnou, která byla představována Kongresem o dvou sněmovnách a
- na moc soudní, v jejímž čele stál Nejvyšší soud.

O ústavu byl sveden boj mezi federalisty, tj. stoupenci silné ústřední moci, a antifederalisty, tj. zastánci práv států a demokratických tendencí. Pod tlakem antifederalistů byla přijata v roce 1791 Listina práv. Listina práv obsahovala 10 doplňků ústavy. Zabezpečovala mimo jiné svobodu svědomí, svobodu slova a tisku, svobodu shromažďovací, petiční, svobodu obydlí

³ BALÍK, Stanislav, BALÍK, Stanislav ml. *Právní dějiny evropských zemí a USA*. 2. rozšířené vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, PELHŘIMOV 2002, str. 179.

⁴ BALÍK, Stanislav, BALÍK, Stanislav ml. *Právní dějiny evropských zemí a USA*. 2. rozšířené vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, PELHŘIMOV 2002, str. 184.

atd. Podtrhovala zásadu zákonnosti trestního práva hmotného a procesního, zaručovala právo na porotu atd.⁵

Prohlášení práv člověka a občana z 20.-26. srpna 1789 zasáhlo do státního zřízení vyhlášením řady revolučních zásad. Prohlášení stálo na stanovisku svrchovanosti národa, podtrhovalo dělbu moci, odpovědnost úředníků lidu, rovnost před zákonem atd.⁶ Jednalo se o revoluční dokument prvořadého významu, který byl namířen proti feudalismu a feudálnímu státu. V roce 1791 byla poté vydána první francouzská ústava, která mimo jiné podtrhovala nezávislost soudcovské moci.

Hlavní hybnou sílu je nutno spatřovat v civilizačním vzestupu, během něhož došlo k řadě proměn. Postupem času se tedy z lidských práv stala práva základní.

Zpočátku nebyla lidská práva přiznávána ani otrokům v USA, teprve po válce Severu proti Jihu, bylo teprve zrušeno otroctví, ale lidská práva jako taková byla černošskému obyvatelstvu přiznána až v druhé polovině 20. století, kdy byla prosazena všeobecná rovnost lidských práv pro všechny obyvatele bez rozdílu.

Jako reakce na druhou světovou válku byla v OSN přijata Všeobecná deklarace lidských práv, která tímto označila všechny lidské bytosti za svobodné a rovnoprávné bez ohledu na jejich pohlaví, rasu, národnost či náboženství. Všeobecná deklarace lidských práv není právně závazná, nicméně svou existencí inspirovala rozvoj dalších listin lidských práv v různých oblastech světa.

Dodržování lidských práv ve státech, které se přihlásily k jejich dodržování, je zaručování právní cestou skrze Úmluvu a ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášenou v roce 1950 pod záštitou Rady Evropy. V rámci této mezinárodní smlouvy je takto možno žalovat státy, které se zavázali k jejímu dodržování a mezinárodní smlouvu ratifikovaly, u Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku v případě, že jejich vnitrostátní právní mechanismy sloužící k zajišťování lidských práv a svobod přijatých úmluvou, selhaly. Česká republika ratifikovala výše uvedenou mezinárodní smlouvu až v roce 1992.

Lze tedy označit 18 – 20 století za průlomové co se týče rozvoje lidských práv. Ale i v současné době není vývoj lidských práv stále ještě ukončenou kapitolou. Jsou země ležící

⁵ BALÍK, Stanislav, BALÍK, Stanislav ml. *Právní dějiny evropských zemí a USA*. 2. rozšířené vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, PELHŘIMOV 2002, s. 185.

⁶ BALÍK, Stanislav, BALÍK, Stanislav ml. *Právní dějiny evropských zemí a USA*. 2. rozšířené vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, PELHŘIMOV 2002, s. 183.

mimo euroatlantickou civilizaci, které stále odmítají koncepci základních lidských práv, práva nejsou ústavně zaručena a ani přiznávána. V některých kulturách jsou dodnes např. ženám přiznávána méně práv nežli mužům, v totalitních režimech jsou občanům mnohokrát upírána nejen některá, ale většinou všechna lidská práva.

Významnou úlohu v rozvoji lidských práv sehrála jednak jejich propagace ve světě a za druhé spolky, které slouží k jejich ochraně. K celosvětově největším a nejznámějším můžeme zařadit Amnesty International a Human Rights Watch. V České republice působí např. spolky: Člověk v tísni, Liga lidských práv, Nesehnutí, atd. Ochranu základním lidským právům a svobodám poskytují v České republice obecné soudy, dále specializované instituce zřízené k ochraně ústavnosti, tedy Ústavní soud. Výkladu základních práv se věnuje rozsáhlá judikatura Ústavního soudu.

Ve své práci se nevěnuji pouze názoru jednoho právního filozofa, ale pokusím se podat výčet děl několika právníků, právních filozofů a to jak ze samého počátku úvah o teorii společenské smlouvy, právních principů, lidských právech až po současnost. Nechala jsem se inspirovat především dílem od J. Wintra „*Říše principů*“, které osobně považuji za velký přínos současné právní literatury.

V této práci nalezneme výčet práv a právních principů různých právních odvětví, jak práva soukromého tak i veřejného, čerpané mimo jiných zdrojů z mezinárodních smluv a listin k lidským právům se vztahujícím.

2. Základní lidská práva a svobody

Základní lidská práva a svobody představují nejdůležitější subjektivní práva, které jsou v České republice ústavně zakotvena a zaručena. Listina základních lidských práv a svobod⁷ (dále jen LZPS) je součástí ústavního pořádku České republiky, stejně tak je pramenem jejího právního a ústavního systému.

Dále se ochrana lidských práv zaručuje na úrovni mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal parlament souhlas a jimiž je Česká republika na základě čl. 10 Ústavy vázána. Mezinárodní smlouvy se takto stávají součástí právního řádu. V případě odchylné právní úpravy, má přednost mezinárodní smlouva před zákonem.

Pojem základních lidských práv je spojen s pojmem právní subjektivita. Dle čl. 5 LZPS má každý subjekt způsobilost k právům a povinnostem, která vzniká narozením. Toto ustanovení bylo již zakotveno v rakouském občanském zákoníku z roku 1811 který stanovil, že každý je způsobilý nabývat práv za podmínek předepsaných v zákonech.

Koncepce základních lidských práv a svobod vychází z představy, že tato jsou:

- nezczitelná – není možné vzdát se jich ze strany jejich nositele, stejně tak je nemožné převést je na druhou osobu,
- nezadatelná – nejsou výtvoem státní moci, avšak musí být státem uznávána,
- nepromlčitelná – lze je trvale vymáhat bez ohledu na plynutí času a
- nezrušitelná – nelze je zrušit.

Lidská práva ovšem nejsou práva neomezená, lze je omezit pouze na základě zákona a to z důvodů:

- jestliže je to nezbytné pro výkon jiných práv a
- veřejného zájmu.

Ochrana lidských práv je zaručována obecnými soudy, lze se domáhat i mezinárodní soudní ochrany např. u Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku na základě evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Klasifikace základních lidských práv a svobod

⁷ Listina základních práv a svobod, jako součást ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Podle generací:

- *I. generace* – práva osobní povahy jako např. právo na život, na osobní svobodu, ... Od 18. století. Jedná se o základní lidská práva, hmotná i procesní, která byla deklarována zvláště v 17. a 18. století.
 - Magna Charta Libertatum (1215)
 - Petition of Rights (1628)
 - Listina práv (1689)
 - Deklarace práv Virginie (1776)
 - Deklarace nezávislosti USA (1776)
 - Ústava USA (1787)
 - Listina práv (Bill of Rights 1789 – 1791)
 - Deklarace práv člověka a občana (1789)
 - ...

- *II. generace* – politická práva jako např. právo na informace, svoboda projevu, ... Od 19. století. Jedná se o demokratická, koaliční, která byla spjata v vícero revolučními hnutími, jako byl boj za všeobecné volební právo, dále právo na sebeurčení národa, právo národnostních a etnických menšin.

- *III. generace* – sociální, hospodářská a kulturní práva jako např. svobodná volba povolání, právo na vzdělání, ... Od 20. – 30. let 20. století. Tato práva byla úzce spjata s dělnickým a křesťanskosociálním hnutím

- *IV. generace* – souvisí s problémy globalizace, zabývá se ekologickými otázkami, např. právo na příznivé životní prostředí, ... Od 70. let 20. století. Jedná se o práva tzv. postindustriální společnosti, spojené s problémy globalizace.

Podle statusu:

- *status negativní*, který spočívá v existenci individuální svobodné sféry sloužící k uspokojování individuálních účelů (a kam stát intervenovat a zasahovat nemůže),

- *status pozitivní*, kdy stát přiznává jednotlivci právní způsobilost k využívání státních institucí v podobě pozitivních nároků, jako je státní občanství, právní rovnost. Každé základní právo i svoboda mají tento aspekt, neboť z každého z nich plyne povinnost státu něco provést, zajistit,
- *status aktivní*, kdy je jednotlivci přiznána způsobilost vystupovat ve prospěch státu např. jako volič nebo při zastávání úřadů. Podle Jellinka je např. nositelem volebního práva stát, kdežto občan má jen vůči němu nárok, aby byl uznán jako nositel aktivního statusu, tedy právě jako volič. Když volí, nevykonává vlastně své právo, nýbrž jen státní funkci. Tím se toto pojetí liší od dnešního chápání politických práv,
- *status pasivní*, podle kterého je nemožné, aby existovala státem neomezená osobnost. Z toho vyplynul silný akcent na povinnost určitých plnění ve prospěch státu v podobě základních povinností.⁸

Podle pramenů a změnitelnosti:

- Základní lidská práva jsou obsažena jednak v Listině, dále v Ústavě ČR a v neposlední řadě i v mezinárodních smlouvách.
- Dle LZPS jsou základní lidská práva a svobody nezrušitelná, nicméně to však neznamená, že nemohou být doplňována, či vylepšována. Co se týče mezinárodních smluv, tak tyto nemohou být námi nijak měněny ani vylepšovány, pouze při přístupu k nim je možno učinit výhrady. ČR může danou mezinárodní smlouvu kdykoliv vypovědět a tím přestává být stranou smlouvy.

Dále lze práva a svobody v Listině rozdělit na ty, které:

- nelze žádným způsobem omezit zákonem,
- lze omezit za určitých podmínek v určitém rozsahu,
- je možno realizovat pouze v mezích zákonů, které práva a svobody provádějí (čl. 41 odst. 1 Listiny).

⁸ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 226.

Práva a svobody lze klasifikovat na *hmotněprávní* a *procesní* (hlava 5 Listiny). Podle subjektů dělíme práva a svobody na ty, které jsou zaručeny *všem subjektům* (práva všech), a na ty, které se týkají *určitých skupin*, např. práva občanů, cizinců, žen, mladistvých, tělesně postižených atd.⁹

⁹ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 227.

2.1. Listina základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod je strukturálně členěna na:

- Preambuli - která se opírá o demokratické principy a právní ideje, ústavodárce se v ní především snaží o demonstraci svého odhodlání o povýšení ochrany lidských a občanských práv na světový standard
- Hlavu I. – v ní jsou shrnuta obecná ustanovení,
- Hlavu II. – Lidská práva a základní svobody,
- Hlavu III. – Práva národnostních a etnických menšin,
- Hlavu IV. – Hospodářská, sociální a kulturní práva
- Hlavu V. – Právo na soudní a jinou právní ochranu a
- Hlavu VI. – týkající se společných ustanovení.

Listina zejména:

- a) uznává neporušitelnost přirozených práv člověka,
- b) uznává práva občana,
- c) uznává svrchovanost zákona,
- d) navazuje na obecně sdílené hodnoty humanismu,
- e) navazuje na demokratické a samosprávné tradice národa,
- f) morálně odsuzuje dobu, kdy lidská práva a základní svobody byly v naší vlasti potlačovány,
- g) vkládá naděje na zabezpečení základních práv a svobod do společného úsilí všech svobodných národů při zabezpečení základních práv a svobod,
- h) vychází z práva českého (i slovenského) národa na sebeurčení,
- i) extenzivně chápe i díl odpovědnosti za osud veškerého života na Zemi vůči budoucím generacím,
- j) vyjadřuje vůli, aby se Česká republika důstojně zařadila mezi státy, jež výše uvedené hodnoty cítí.¹⁰

¹⁰ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 246.

1. Lidská práva a základní svobody

- způsobilost mít práva – je přiznána a garantována každé fyzické osobě
- právo na život – jedno z nejdůležitějších práv člověka, je vázáno na kteroukoliv lidskou bytost. Právo na život zahrnuje i možnost svobodně být zplozen a zrozen.
- nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena – zajišťuje ochranu lidské integrity. Zvláštní zákon dále poskytuje ochranu člověka včetně jeho důstojnosti z hlediska, transplantací tkání a orgánů, odběrů.¹¹
- osobní svoboda – svobodná možnost existence každého člověka.
- zákaz nucených prací nebo služeb – nikdo nesmí být nucen k jakékoliv produktivní nebo i jinak funkční činnosti bez jeho svobodného souhlasu. Existují zde určité výjimky, např. u prací ukládaných osobám ve výkonu trestu odnětí svobody nebo osobám vykonávajícím jiný trest nahrazující trest odnětí svobody.
- právo na zachování lidské důstojnosti člověka, osobní cti, dobré pověsti a ochranu jeho jména – ochrana, která má za úkol chránit osobnost člověka před neoprávněnými zásahy do jeho soukromého a rodinného života, před neoprávněným zveřejňováním, nebo jiným zneužíváním jeho osobních údajů. Na základě neoprávněného zásahu může vzniknout i majetková újma, jejíž náhrada může být uplatňována vedle stávajícího nároku na ochranu osobnosti.
- právo vlastnictví – patří mezi základní práva občana, jeho obecná podoba je upravena v Občanském zákoníku. Ochrana je poskytována i před takovými akty veřejné moci, které by neměly oporu v zákonech, jako je např. vyvlastnění.¹²
- nedotknutelnost obydlí – ochrana soukromého života každého jednotlivce.
- listovní tajemství, tajemství jiných písemností a záznamů, tajemství připravovaných zpráv – listina chrání jakýkoli technický, záznamový, elektronický či jakýkoli jiný prostředek, který je schopen uchovávat a přenášet myšlenky, zprávy, obrazy a informace.

¹¹ Tzv. transplantační zákon č. 285/2002 Sb.

¹² Viz podrobnější informace o vyvlastnění Zák. č. 50/1976 Sb., o územním plánování a o stavebním řádu

- svoboda pohybu a pobytu – právo volně se pohybovat a pobývat na kterémkoli místě území České republiky, stejně tak jako možnost toto území kdykoli svobodně opustit.
- svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání, vědeckého bádání a umělecké tvorby – ochrana poskytována svobodě lidského ducha a tvůrčího intelektu.
- právo svobodného projevu náboženství nebo víry – listinou je založena plná autonomie církví a jiných náboženských společností. Výkon těchto práv může být omezen pouze na základě zákona z důvodů ochrany veřejného pořádku, zdraví a mravnosti.

2. Politická práva

- svoboda projevu a právo na informace – úzce souvisí se svobodou myšlení. Prámem na informace rozumíme informace svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat je bez ohledu na hranice státu.
- petiční právo – právo fyzických osob obracet se ve věcech veřejných prostřednictvím žádostí, návrhů a stížností na státní orgány a na orgány územní samosprávy.
- právo shromažďovací – jedná se o demokratickou formu kolektivního projevování názorů k určité veřejné věci.
- právo sdružovací – týká se spolků, sdružení, může mít i formu politické strany nebo politického hnutí.
- právo na odpor – právo každého občana postavit se na odpor proti každému, kdo by odstraňoval demokratický řád lidských práv a svobod.
- právo podílet se na správě věcí veřejných – možnost občanů se buď přímo nebo na základě zvolených zástupců podílet na správě věcí veřejných.

3. Práva národnostních a etnických menšin¹³

¹³ Jde o skupinu osob žijících na území České republiky, kteří se od ostatních obyvatel nějakým způsobem odlišují – může jít o odlišný etnický původ, jazyk, kulturu či tradice. Zároveň však projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury.

- Jde o práva, která jsou vyčleněna na základě subjektů práva. Jedná se o práva, která jinak náleží pouze občanům ČR. Realizace těchto práv se váže na podmínky stanovené zákonem.

4. Práva hospodářská, sociální a kulturní

- práva hospodářská – jsou spojována s právem na svobodnou volbu povolání, právo podnikat, ale především právo získávat práci prostředky k uspokojování svých potřeb.
- odborová svoboda – možnost sdružovat se s ostatními na ochranu svých sociálních a kulturních zájmů.
- právo na odměnu a pracovní podmínky – právo na uspokojivé pracovní podmínky a na odměnu za vykonanou práci. Zákaz jakékoli nucené práce.
- sociální práva žen, mladistvých a dalších kategorií lidí – poskytována zvláštní ochrana. Zvýšená ochrana zdraví při práci a na zvláštní pracovní podmínky.
- sociální práva občanů ve stáří a dalších situacích – upravuje především přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří.
- ústavní základ zdravotní péče – vztahuje se na systém veřejného pojištění.
- ústavní garance rodiny – zvýšená právní ochrana dětí a mladistvých. Zásada stejných práv dětí narozených v manželství i mimo něj, zákaz diskriminace nemanželských dětí.
- ústavní základy vzdělání – bezplatné vzdělávání je zaručeno jen na základních a dále na státních středních školách. Stanovena povinnost určité školní docházky.
- ústavní základ tvorby a přístupu ke kultuře
- ústavní základ životního prostředí – právo jednotlivce na příznivé životní prostředí. Nikdo nesmí při výkonu svých práv poškozovat či ohrožovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody, ...

5. Právo na soudní a jinou právní ochranu

Organizace soudnictví je budována tak, aby byla nejen dostupná k rozhodování sporů, ale aby bylo možné taktéž přezkoumávat rozhodnutí jednoho soudu soudem druhým. Ústavní systémy

však současně zakládají principy, na jejichž základě soudy jednají tak, aby bylo možné zjistit skutečnou pravdu, tedy vinu či nevinu, existenci práva nebo jeho neexistenci.¹⁴

- především právo domáhat se svého práva před nezávislými soudy, právo na právní pomoc v řízení před soudy, právo na zajištění určitých procesních zásad v řízení před soudy – rovnost účastníků, právo odepřít výpověď, právo na tlumočnicka, ...

¹⁴ KLÍMA, Karel. *Teorie veřejné moci (vládnutí)*. Praha: ASPI Publishing, 2003. s. 235.

2.2. Listina základních práv a svobod Evropské unie

Charta základních práv a svobod Evropské unie byla vyhlášena na summitu v Nice dne 7. prosince 2000. její text byl zpracován zvláštním konventem, který byl složený z 56 zástupců zemí z celé Evropy. Tato charta se měla stát základem pro budoucí evropskou ústavu.

Strukturou se podobá LZPS, v jejím úvodu nalezneme též preambuli, následně v jednotlivých hlavách jsou jednotlivá ustanovení týkající se základních práv a svobod občanů Evropské unie.

Nuže, na tomto místě bychom si mohli položit otázku, proč vlastně vznikla, nebo je důležitá Listina základních práv a svobod EU, když je ochrana základním právům a svobodám poskytována již několika mezinárodními smlouvami či úmluvami. Např. Úmluva o ochraně lidských práv a svobod, dalo by se říci, je nejdůležitější lidskoprávní úmluvou sjednanou v rámci Rady Evropy, byla podepsána v Římě 4.11. 1950, podepsána ČR byla dne 21.2.1991 a ratifikována 18.3.1992. Signatářské státy se v ní zavázaly garantovat svým občanům standardní západoevropskou úroveň ochrany lidských práv. Tato úmluva je výjimečná v tom, že ustavila instituci, ne kterou se mohou obracet občané signatářských států, jimž vnitrostátní orgány neposkytly ochranu, s individuálními stížnostmi na Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku. Na druhou stranu poskytuje však úmluva ochranu užšímu rozsahu práv, protože chrání jen občanská a politická práva¹⁵.

Jak jsem již výše uvedla, LZPS EU byla přijata v prosinci r. 2000, ČR byla podepsána Lisabonská smlouva v r. 2009, jejíž součástí je listina základních práv a svobod EU. Zda bylo její přijetí opravdu nutné, je velmi diskutovanou otázkou, jelikož jistý standard ochrany lidských práv již dnes existuje. Nicméně systém ochrany lidských práv v rámci Evropské unie by měl být logicky vyšší než standard stanovené ochrany lidských práv v Radě Evropy. Psaný standard lidských práv EU bude omezovat instituce Evropské Unie více, než standard nepsaný – jedná se tedy i o určitou ochranu lidských práv proti institucím Evropské Unie.

Již na samém počátku vzniku Evropského společenství bylo zřejmé, že se vedle jednotlivých právních řádů členských států začíná vytvářet nový soubor právních norem. Významným přínosem bylo vytvoření obecných právních principů v rámci komunitárního

¹⁵ Existuje však i několik výjimek, dle Úmluva chrání více práv, např. Listina umožňuje výkon obecně prospěšných prací u odsouzených ve výkonu trestu a to bez jejich souhlasu, zatímco Úmluva takový trest zapovídá.

práva Evropským soudním dvorem. Jejich význam spočívá především v soudní ochraně práv jednotlivců. Tyto obecné principy napomáhají jednak při interpretaci práva tak, aby nedocházelo k rozporům, dále jich může být využito členskými státy nebo jednotlivci k tomu, aby podali žaloby na činnost nebo nečinnost institucí společenství a nakonec mohou být použity jako prostředek k žalobě na úkon členského státu, který může být učiněn formou správního aktu, nebo v souvislosti s právem nebo povinností vyplývajících z komunitárního práva.

Mezi obecné principy společenství řadíme:

- proporcionalitu – čl. 5 SES stanoví, že žádná činnost nepůjde nad rámec toho, co je nezbytně potřeba pro dosažení účelu smlouvy,
- subsidiaritu – jejím cílem je to, aby politická rozhodnutí byla přijímána co nejbližší občanovi neboli na úrovni, která je pro rozhodování nejvhodnější,
- základní lidská práva – jsou inspirována ústavními tradicemi jednotlivých členských států. Za nejvýznamnější mezinárodní smlouvu týkající se lidských práv bychom mohli označit Evropskou konvenci o lidských právech, na níž odkazuje i ESD,
- právní jistota, retroaktivita, legitimní očekávání,
- transparentnost – veškerá nařízení, směrnice nebo rozhodnutí vydaná orgány společenství musí být řádně zdůvodněny a musí obsahovat odkaz na stanoviska či návrhy vyžádané podle Smlouvy.
- rovnost zacházení – neboli zákaz diskriminace, např. týkající se rovného zacházení mezi muži a ženami, zákaz diskriminace z důvodu státní příslušnosti, ...

Úprava lidských práv v rámci EU je v současné době charakterizována unikátní strukturou.

Najdeme zde dva základní pilíře, o které se opírá regulace lidských práv:

- komunitární / unijní pilíř,
- pilíř mezinárodně-právní.¹⁶

Komunitární pilíř

- a) *Úprava v rámci primárního práva.* V primárním právu se jedná o normy vztahující se k lidským právům v kontextu Smlouvy o založení ES a Smlouvy o Evropské unii, včetně modifikací přinesených Amsterodamskou smlouvou a Smlouvou z Nice.

¹⁶ OUTLÁ, Veronika, PEZL, Tomáš, a kol. *Úvod do studia práva EU*. Plzeň: ZČU v Plzni, 2002. s. 168.

- b) *Úprava v rámci sekundárního práva.* Sekundární legislativa je na poli lidských práv velice rozsáhlá a zahrnuje především nařízení a směrnice z oblasti volného pobytu osob včetně vzájemného uznávání diplomů, práva na usazování, svobody poskytování služeb, sociálního zabezpečení, zákazu všech druhů diskriminace a dalších aspektů ochrany práv jednotlivců na komunitární úrovni.
- c) *Judikatura Evropského soudního dvora.* Judikatura tvoří další významný a nezastupitelný zdroj práva lidských práv v rámci I. pilíře. Je velice obširná, alespoň namátkou lze uvést rozsudky ve věci 43/75 Defrenne II., kde je obsažena zásada stejného odměňování mužů a žen a zákaz diskriminace z důvodu pohlaví, ve věci Hauer ochrana práva na vlastnictví, ve věci 145/83 Adams právo na náhradu škod ze strany Společenství způsobených jeho orgány.
- d) *Akty sui generis.* Jsou to ty akty, které nemůžeme jednoznačně zařadit do výše uvedených skupin. Tyto akty jsou heterogenní, jelikož existují v nejednotných formách, byly přijaty různorodými orgány a rozdílnými postupy. Proto i jejich povaha je odlišná. Nicméně všechny tyto dokumenty spojuje to, že významně ovlivnily vývoj lidských práv v rámci ES/EU. Jsou to především:
- Charta základních práv EU (2000),
 - Komunitární charta základních sociálních práv pracovníků (1989).¹⁷

Mezinárodně-právní pilíř

Mezinárodně-právní instrumenty ochrany lidských práv tvoří tzv. druhý pilíř. Jsou to:

- Evropská úmluva o ochraně základních lidských práv a svobod ve znění protokolu č. 11 včetně dodatkových protokolů,
- Evropská sociální charta včetně modifikací a doplňků.¹⁸

Listina základních práv a svobod Evropské Unie

Hlava I.

Důstojnost – lidská důstojnost, právo na život, právo na nedotknutelnost lidské osobnosti, zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestu, zákaz otroctví a nucené práce (čl. 61 – 65)

¹⁷ OUTLÁ, Veronika, PEZL, Tomáš, a kol. *Úvod do studia práva EU*. Plzeň: ZČU v Plzni, 2002. s. 168-169.

¹⁸ OUTLÁ, Veronika, PEZL, Tomáš, a kol. *Úvod do studia práva EU*. Plzeň: ZČU v Plzni, 2002. s. 170.

Hlava II.

Svobody – právo na svobodu a bezpečnost, respektování soukromého a rodinného života, ochrana osobních údajů, právo uzavřít manželství a právo založit rodinu, svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání, svoboda projevu a informací, svoboda shromažďování a sdružování, svoboda umění a věd, právo na vzdělání, právo svobodné volby povolání a právo pracovat, svoboda podnikání, právo na vlastnictví, právo na azyl, ochrana v případě vystěhování, vyhoštění nebo vydání (čl. 66 – 79)

Hlavy III.

Rovnost – rovnost před zákonem, zákaz diskriminace, kulturní, náboženská a jazyková rozmanitost, rovnost žen a mužů, práva dítěte, právo starších osob, začlenění osob se zdravotním postižením (čl. 80 – 86)

Hlava IV.

Solidarita – právo pracovníka na informování a na projednávání v podniku, právo na kolektivní vyjednávání a akce, právo na přístup ke službám zaměstnanosti, ochrana v případě neoprávněného propuštění, slušné a spravedlivé pracovní podmínky, zákaz dětské práce a ochrana mladých lidí při práci, rodinný a pracovní život, sociální zabezpečení a sociální pomoc, ochrana zdraví, přístup ke službám obecného hospodářského zájmu, ochrana životního prostředí, ochrana spotřebitele (čl. 87 – 98)

Hlava V.

Občanská práva – právo volit a být volen ve volbách do Evropského parlamentu, právo na řádnou správu, právo na přístup k dokumentům, Evropský veřejný ochránce práv, petiční právo, volný pohyb a pobyt, diplomatická a konzulární ochrana (čl. 99 – 106)

Hlava VI.

Soudnictví – právo na účinnou právní ochranu a spravedlivý proces, presumpce nevinny a právo na obhajobu, zásady zákonnosti a přiměřenosti trestných činů a trestů, právo nebýt dvakrát trestně stíhán nebo trestán za stejný trestný čin (čl. 107 – 110)

Hlava VII.

Obecná ustanovení upravující výklad a použití listiny – oblast použití, rozsah a výklad práv a zásad, úroveň ochrany, zákaz zneužití práv (čl. 111 – 114)

2.3. Veřejný ochránce práv

Hovoříme-li o lidských právech a základních svobodách, měli bychom se zmínit i o jejich ochraně, která je poskytována nejen zárukami právního demokratického státu¹⁹, ale i prostřednictvím institutu „*Veřejného ochránce práv*“.

Veřejný ochránce práv byl zřízen na základě zák. č.349/1999 Sb., existuje v řadě demokratických ústavních systémů, kde vystupuje v situacích, kdy došlo k závažnému porušení soukromoprávní pozice člověka a občana.

Působnost veřejného ochránce práv je dosti široká – vztahuje se na:

- ministerstva a jiné správní úřady,
- Českou národní banku,
- Policii ČR,
- Veřejné zdravotní pojišťovny,

Z jeho působnosti jsou vyňaty zákonem:

- Parlament a vláda České republiky,
- prezident České republiky,
- státní zastupitelství a soudy,
- NKÚ, ...

Ombudsman je volen na funkční období šesti let Poslaneckou sněmovnou, které je z výkonu své funkce taktéž odpovědný. Ochráncem může být zvolen kdokoliv, kdo splňuje podmínky pro zvolení do Senátu. Odvolán může být jen za zákonem stanovených podmínek (neslučitelnost funkce, ohrožení nezávislosti a nestrannosti funkce, ...).

V případě ohrožení svých práv se může na ombudsmana obrátit kdokoliv a to buď písemnou formou nebo ústně. Tento úkon není zpoplatněn.

V rámci svého šetření může vstupovat do veškerých prostor kontrolovaných úřadů, a to i bez předchozího oznámení, může nahlížet do spisů, klást otázky. Kontrolované úřady jsou při šetření povinny k součinnosti.

V případě zjištění nedostatků či porušení právních předpisů postupuje ombudsman následovně:

- 1) vyzve úřad, aby se k jeho zjištěním ve lhůtě 30 dnů vyjádřil,

¹⁹ Viz. str. 12 – právo na soudní a jinou právní ochranu

- 2) pokud úřad k jeho odpovědi zjistí, že opatření jsou dostatečná, vyrozumí o tom stěžovatele i úřad,
- 3) jinak ochránce sdělí písemně své závěrečné stanovisko úřadu a stěžovateli včetně opatření k nápravě.²⁰

Ochránce může navrhnout zejména tato opatření k nápravě:

- 1) zahájení řízení o přezkoumání rozhodnutí, úkonu nebo postupu úřadu,
- 2) provedení úkonů k odstranění nečinnosti,
- 3) zahájení disciplinárního nebo obdobného řízení,
- 4) zahájení stíhání pro trestný čin, přestupek nebo jiný správní delikt,
- 5) poskytnutí náhrady škody nebo uplatnění nároku na náhradu škody.²¹

Evropský ombudsman

Právo občanů obracet se na ombudsmana se svými stížnostmi je zaručeno i v rámci EU, a to podle čl. 21 SEU a čl. 195 SES. Právo obrátit se na Evropského ombudsmana má každý občan, který má bydliště v členském státě EU (u právnických osob je rozhodující sídlo).

²⁰ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 1. vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s.406.

²¹ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 1. vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s.406.

3. Právní principy

Co jsou právní principy, v čem spočívá jejich důležitost – to jsou otázky, které si kladlo několik desítek, možná stovek známých právníků, filozofů od dob starého Říma až po současnost. Můžeme mezi ně zařadit Aristotela, Rousseaua, Hobbese, Lockeho, Hegela, Habermase,....., Dworkina či Alexyho v současnosti.

Jejich důležitost nepochybně souvisí se základní lidskými právy, a budeme-li se zabývat základními lidskými právy, dojdeme k mnoha různým teoriím, ať již k historickým, filozofickým, sociologickým, k teoriím, které provázely jejich vznik,Záleží jen na našem úhlu pohledu.

Obecné právní principy můžeme označit jako základní zásady, na nichž je vybudováno každé odvětví právní vědy. Prošly staletým vývojem právní kultury, některé z těchto principů byly již formulovány klasickými římskými právníky.

Jiné jsou produktem právního vývoje od počátků konstitucionalismu, uznání lidských práv, od prosazení zásady rovnosti všech občanů před zákonem a veřejnou mocí a od formování právního státu.²²

V souvislosti s pojmy princip a hodnota lze pouze odkázat na názor Alexyho: „ principy a hodnoty se tudíž odlišují prostřednictvím jejich na jedné straně neontologického a na straně druhé axiologického charakteru“, přičemž „v právu jde o to, co býti má“.²³ R. Alexy, stejně jako několik dalších právních filozofů, považuje za vůbec nejobecnější pojem „*právní normy*“. Tyto dle něj mohou mít podobu jak principu, tak pravidla nebo konkrétního či individuálního příkazu, resp. dovolení.

V několika dalších odstavcích se podíváme na názory jednotlivých právníků či právních filozofů na dané téma a uvidíme, že jejich postoje se v mnohém shodují, na druhé straně však i odlišují. Nicméně právní principy jsou řazeny mezi prameny práva, což vyplývá nejen s nesčetných rozhodnutí ústavního soudu, který tyto při svém rozhodování uplatňuje, ale i obecně jsou řazeny mezi prameny práva²⁴. Právní principy vyplývají ze systému práva jako takového, svou podstatou by se dalo říci, že jsou podobné právním obyčejům. Právní

²² BOGUSZAK, Jiří. *Teorie práva*. Praha: Kodex Bohemia, 1997. s. 238.

²³ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 142.

²⁴ Např. Boguszak nepovažuje právní principy mezi prameny práva.

principy platí vždy, jen někdy více či méně, to pokud např. dojde k jejich střetu, kdy je dána jednomu z nich přednost před druhým, ale tím samozřejmě ten druhý není zrušen.

Právní principy bychom mohli označit za jakási pravidla, která tvoří určitý základ právního řádu či právního odvětví. Tvoří základy jednotlivých právních kultur. Jedná se o určité vůdčí zásady na nichž je postaven celý právní systém jako celek, stejně tak jako jednotlivá právní odvětví. Vedle právních norem jsou nejvýznamnější součástí objektivního platného práva. Stejně jako právní normy mají preskriptivní charakter, nicméně se však od právních norem odlišují.

Právní terminologie různých jazyků i rozdílné teoretické orientace používá termíny norma, pravidlo, princip, maxima, zásada, případně imperativ, začasť ve výrazně odlišných významech.²⁵ Například F. Weyr rozlišuje normy a pravidla dle noetického znaku (jejich rozdíl tedy spatřuje v oboru lidského poznání). Jestliže je norma předmětem normativního poznávání, pak je podle něj pravidlo předmětem kauzálního poznávání a to platí především pro vědy, jako jsou např. psychologie či biologie, tedy vědy u kterých není možné formulovat exaktní zákony a u kterých dochází opakovaným zkoumáním k poznání pouze určitých pravidelností. Budeme-li se zabývat pojmem „*maxima*“, který mimo jiné formuloval E. Kant, rozumíme jí subjektivní princip chtění, neboli úvahu *de lege ferenda*, tedy jistou představu, která je vyjádřena normativní formou, jejíž obsah by měl být normou, ale bohužel jí není.

Těmito rozdíly jsou:

- vyšší míra obecnosti než normy – stanoví v té nejobecnější formě právní postup, kterým se normy (a procesy jejich interpretace a aplikace) řídí. Z právních principů nevyplývají bezprostředně práva a povinnosti finálním recipientům právních norem. Z hlediska tvorby práva představují obecné regulativní ideje, které musí normotvůrce dodržet hlediska axiologické a teleologické konzistence právního řádu. V obdobném smyslu se používají při řešení obtížných právních případů zvláště vyššími soudy, kdy je třeba posoudit relevanci mezi konkrétní právní úpravou a jejími principiálními východisky. V podmínkách kontinentálního typu právní kultury je tato úloha svěřena ústavním soudům, resp. obdobně nazvaným soudním orgánům ochrany ústavnosti, které mohou i kvalifikovaným způsobem

²⁵ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 141.

zasáhnout do právního řádu, mají-li za to, že normativní právní úprava v určité věci není konzistentní s právními principy, z nichž má vycházet. Právní principy však musí respektovat při interpretační a aplikační činnosti všechny soudy a ostatně i správní úřady, státní zástupci apod. Podstatná část z nich je explicitně stanovena na ústavní úrovni a hovoří se někdy o prostupování ústavních principů celým právním řádem.²⁶

- neplatí pro ně logické vztahy – právní principy mohou mít a nezřídka mají kontradiktorní charakter. Zatímco dvě normy, které stanoví, že chování *a* je zakázáno a chování *non a* je rovněž zakázáno, považujeme za logicky neslučitelná, pro právní principy toto neplatí. Protože právní principy jsou úzce spjaty s určitými, pro právo významnými hodnotami, které nutně, z povahy věci nejsou vždy v plném rozsahu slučitelné, uplatňuje se při jejich použití *metoda vyvažování*, opírající se o princip proporcionality.²⁷

Metoda vyvažování spočívá v tom, že pokud dva principy vedou k odlišným závěrům, je na soudci, aby posoudil relativní význam každého z principů a posléze rozhodl, který z principů je v konkrétním případě významnější a bude tedy v dané situaci uplatněn.

Právní principy existují nezávisle na lidské vůli, prolínají se v podstatě celým právním řádem. Někdy bývají řazeny mezi prameny práva, neobsahují však konkrétní pravidlo chování. Mohou být vyjádřeny přímo v právním předpisu, v platných právních normách, stejně tak se však může jednat o pravidla nepsaná, nicméně slouží ke splnění jednotného cíle, kterým je dosažení spravedlnosti. Jedná-li se o právní řády různých zemí stejného typu právní kultury, jsou mnohé právní principy společné. V mezinárodním a v evropském právu jsou stěžejní právní principy vyloženy v judikatuře mezinárodních soudů, Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku, Evropského soudního dvora a soudu první instance se sídlem v Luxemburku a Mezinárodního soudního dvora jež sídlí v Haagu. Podíváme-li se do historie, nalezneme formulace některých právních principů již u klasických římských právníků a jejich nástupců.

Můžeme je dělit na:

²⁶ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. rozšířené vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2000. s. 28.

²⁷ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. rozšířené vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2000. s. 29.

- *pozitivní*, které jsou výslovně formulovány v textu pozitivního práva
- *implicitní*, které jsou vyjádřené nepřímo
- *extrasystémové*, které nejsou přímo součástí právního systému, ale jsou s ním spjaty vzhledem k vymezení systému práva

Nejdůležitější rolí právních principů je jejich role v procesu legislativním a v procesu aplikace práva, tedy v případech, kdy jsou v zákonech jakési mezery – může se jednat o nejednoznačnou interpretaci určitého pojmu apod., a právní principy přispívají v těchto případech k vyplňování mezer v právu.

Další velmi významnou roli sehrávají při obsahovém vyplňování abstraktních pojmů, které byly užity v právních předpisech, přitom se nejedná o nekompletnost zákona v pravém slova smyslu, ale o situace zákonem předvídané (zvláštní mezery), které by mělo být teoreticky možné metodologicky vyřešit na bázi konkrétního zákona. Lze tedy shrnout význam právních principů:

- jednak plní roli *interpretační*, buď určují určitý způsob výkladu norem nebo jej naopak vylučují
- plní funkci *derogační a verifikační* v tom smyslu, že potvrzují nebo vylučují použití určité normy
- a v poslední řadě plní tedy funkci *doplňující* tím, že vyplňují mezery v právu.

Z jiného hlediska můžeme právní principy rozdělit na:

1. *tradiční*, které nalezneme téměř ve všech právních systémech
 - *audiatur el altera pars*
 - *nemo iudex sine actore*
 - *nemo iudex in causa sua*
 - *neminem leadere*
 - *pacta sunt servanta*
2. *moderní*, které jsou uplatňovány od 18. století a stále nově doplňovány
 - *ignorantia legis non excusat*
 - zásada předvídatelnosti práva
 - zásada enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí

- zásada rovnosti před zákonem
- zásada legální licence
- zásada přiměřenosti
- zásada proporcionality
- ...

Další dělení právních principů je možné stejně tak jako u právních norem na *hmotněprávní* (zásada legální licence, zásada nullum crimen, nulla poena sine lege, ...) a na *procesněprávní* (nemo iudex in causa sua, nemo iudex sine autore, ...). Mohlo by být použito i dělení právních principů na principy *universální*, které platí pro všechna právní odvětví a na *právní principy platné jen v určitých právních odvětvích*, např. v trestní právu.

Propracovanou definici právního principu postavenou na slabém odlišení nabízí Zdeněk Kühn: Právní princip

- a) právní pravidlo (vyjádřitelné kondicionální větou),
- b) tvořící základ právního institutu, zákona, právního nebo právních odvětví či právního řádu jako celku,
- c) mající pro tu část práva mimořádný stupeň důležitosti a
- d) vyznačující se vysokým stupněm obecnosti a
- e) obvykle vyjadřující vyšší hodnoty právního řádu.²⁸

Pro Kühna jsou právní principy pravidly tvořícími základ právního institutu, zákona, právního odvětví nebo právního řádu jako celku. Příkladem principu ovládajícího právní institut je přísná formálnost směnečných úkonů u směnky, principy celého právního řádu jsou tradičně chápány obecné zásady právní. Každý právní princip má kondicionální strukturu, na rozdíl od norem však s otevřeným antecedentem. To značí, že právní princip se uplatní pouze tehdy, pokud jiný právní standard v dané situaci neváží více. Každý princip má totiž dosah na minimálně několik právních norem a zpravidla z něho existuje výjimka. Kühn dále trvá na tom, aby s jedním právním principem byla spojena jen jedna implikace, jen jedna myšlenka, což nesplňuje např. právní jistota nebo právní stát. Principy se tak aplikují rovněž subsumpcí,

²⁸ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 99.

ta však nemusí poskytnout definitivní řešení. Právní principy jsou nositeli hodnot, nemusejí ovšem mít nic společného s morálkou.²⁹

Od minulosti do současnosti proběhlo několik pokusů, které měli za úkol sestavit sjednocenou úpravu právních principů, tedy jakýsi katalog. Bylo dosaženo však jen částečného úspěchu, neboť vzhledem k hlavní vlastnosti právních principů, kterou je jejich *neurčitost*, se tyto buď vzpírají výslovné formulaci nebo v nich i po jejich výslovné formulaci zůstane mnoho nejasného a nejednoznačného. Nicméně i tak jsou tyto pokusy hodnoceny jako významné a jejich explicitní zakotvení v platném právu přispívá ke sbližování právních kultur.

Někdy se hovoří nejen o katalogu základních právních principů, ale i o pyramidě právních principů, která byla vytvořena podle jejich míry obecnosti, přičemž vrchol pyramidy je tvořen nejjobecnějšími právními principy, na nižších stupních se nacházejí právní principy úměrně nižšímu stupni své obecnosti.

Existuje ovšem několik právních principů, které se od ostatních odlišují tím, že jsou považovány za nezrušitelné v mezích práva daného typu právní kultury. Jde o právní principy bez kterých by právo již nebylo zcela funkční, respektive nebylo by právem ve smyslu daného typu právní kultury. V případě, že by byly zrušeny, překročil by zákonodárce jejich zrušením meze regulovatelnosti vztahů a taktéž by byla narušena efektivnost normativního právního systému do té míry, že by hrozilo rozpadem celé soustavy právem regulovaných společenských vztahů.

U obecných zásad právních v novověku byla konstatována trojí funkce:

1. umožňují odkázat na formálně derivované právo a vtáhnout je zpět do systému a legitimizovat, jak tomu bylo ve francii s římským právem po přijetí *Code civil*,
2. dají se použít jako korektiv a argumentační pomoc pro zjevně žádoucí a spravedlivý výsledek, který se ale nedá (nebo nedá jednoznačně) získat z platného práva, což je případ německé historické školy a jejich francouzských nástupců, vzpomeňme konstrukce hypotetického úmyslu zákonodárce,

²⁹ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 101.

3. mohou působit jako most mezi různými právními řády, zejména při vzniku nových právních systémů, práva mezinárodního a práva komunitárního.³⁰

K těmto *nezrušitelným* principům řadíme:

- i. *Ignorantia legis non excusat* – neznalost zákona neomlouvá
- ii. *Pacta sunt servanda* – smlouvy mají být dodržovány
- iii. *Nemo ultra posse obligatur* – k nemožnému není nikdo zavázán
- iv.

K výše uvedeným právním principům lze jen říci, že by bylo až hloupé požadovat plnění nemožného, které by však bylo právně závazné a porušení této povinnosti by bylo sankcionováno. Stejně tak by došlo k narušení soukromého práva, pokud by byl zrušen princip týkající se dodržování ujednaných smluv (může být pouze omezen, např. podmínka písemnosti u konkrétní smlouvy). Princip, že neznalost zákona neomlouvá, je založen na určitém předpokladu, že každý jedinec může a měl by znát platné právo, jde o princip bez něhož nemůže právo fungovat.

Naše právo zná však i moderní právní principy, zformulované teprve v době nedávné, jsou označovány jako principy právního státu a vyjádřeny v Ústavě ČR stejně tak jako v LZPS. Jejich platnost je neomezená, jedná se např. o: Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, mezích a způsoby, které stanoví zákon, nebo každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá, atd.

³⁰ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 82.

3.1. Právní stát

Lidská práva a svobody bezpochybně souvisí i s právním státem, tedy státem, který je úzce spjat se zákonností, tedy s takovým způsobem tvorby práva, jeho aplikace a interpretace, kdy se státní moc sama omezuje.

Jeho prvotní zárodky nalezneme již u starověkých řeckých filosofů Platóna a Aristotela. Trvalo ovšem pěknou řádku let, než se objevil samotný pojem „právní stát“ . Poprvé se s ním setkáváme v německé právní literatuře 19. století – Rechtsstaat. Po druhé světové válce je kladen zvýšený důraz na dodržování lidských práv a především na jejich ochranu.

V právním, demokratickém státě je nositelem státní moci lid.

Soudobý demokratický právní stát je legitimován nejen legalitou, ale i naplňováním zásady suverenity lidu, jakož i koncepcí lidských práv. Právní stát je možno vymezit jako stát, ve kterém se uplatňuje legalita, a to i vůči orgánům státu a dalším orgánům veřejné moci, resp. Stát, ve kterém se metoda legality nedílně spojuje s jeho demokratickým charakterem, tj. s ideou suverenity lidu, principem dělby moci a koncepcí nezadatelných lidských práv.³¹

Princip právního státu vychází tedy v první řadě z priority občana před státem, a tím tedy i z priority základních občanských a lidských práv a svobod.

Základní rysy právního státu:

- vázanost státu právem
- lidská práva
- dělba moci
- demokratický charakter státu

Vázanost státu právem – soudobé právo vychází ze tří legitimizačních zdrojů, jsou jimi:

- Vůle lidu. Vykonávaná lidem a jím zvolenými zástupci. Lidská práva a základní svobody jsou nadřazeny jak vůli lidu přímo uplatňované, tak i zprostředkované volbou zástupců. Pro zabezpečení demokracie je nutné takové omezení moci

³¹ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. rozšířené vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2000. s. 193.

zastupitelského orgánu, které znemožní zástupcům konzervovat mocenskou pozici nedemokratickými metodami, zákonodárným zdeptáním lidských práv.³²

- Hodnotová orientace – vychází ze svobody a rovnosti. Důležitá jsou nezadatelná práva a jejich uznání jako východiska pro právní stát. Svoboda a rovnost může být zajištěna jen pomocí práva a zákonnosti. Svobodou jako takovou, rozumíme sféru zbavenou donucení. Právo je sice ve své podstatě prostředkem donucení, ale zároveň klade na druhé straně meze takového donucení. Právo se tedy snaží o poskytnutí určité jistoty, že nikdo nebude nucen nekonat to, co právní normy nezakazují.
- Princip legality (zákonnosti) – právní normy se musí dodržovat v tvorbě i aplikaci.³³ Princip legality má tedy dva základní požadavky, jednak vyžaduje, aby relevantní společenské vztahy byly regulovány právem a za druhé vyžaduje zachování práva. Ve státě se uplatňuje zákonnost, jestliže státní moc zabezpečuje jednak právní regulaci relevantních společenských vztahů, jednak realizaci práva. Legální jsou vztahy a chování, které jsou v souladu s platným právem, ilegální ty, které jsou s ním v rozporu. Při hodnocení z hlediska legality se vztahy a chování měří právě jen platným právem.³⁴

V případě, že by jedna z výše uvedených složek chyběla, nemůžeme již hovořit o právním státu jako takovém. Nicméně jejich plnění není zcela ideální v žádném státě. Vázanost státu právem se vztahuje i na mezinárodní právo, je však na každém státě, jak dalece připustí vnitrostátní závaznost mezinárodních právních norem.

Lidská práva – viz. kapitola I.

Dělba moci – v České republice je dle Ústavy státní moc odvozena od lidu a je vykonávána třemi různými mocemi – mocí zákonodárnou (parlament), výkonnou (prezident, vláda) a soudní (soustava nezávislých soudů).

Demokratický charakter státu – vychází v podstatě ze tří předchozích uvedených atributů právního státu. Právní stát nemůže mít jinou než demokratickou formu státu. Zvláště po válce začal být kladen vyšší důraz na demokratický charakter státu, vytvoření mechanismů jeho

³² BOGUSZAK, Jiří. *Teorie práva*. Praha: Kodex Bohemia, 1997. s. 170.

³³ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. rozšířené vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2000. s. 193.

³⁴ BOGUSZAK, Jiří. *Teorie práva*. Praha: Kodex Bohemia, 1997. s. 157.

ochrany a na dodržování lidských práv, byla umožněna soutěž politických stran, která se nám promítá prostřednictvím voleb,

Doktrína právního státu vznikla historicky (tzv. Rechtsstaat) a doznala svého vývoje. V užším slova smyslu je chápána jako doktrína, v níž stát dává právo a je tímto právem především on samotný vázán.³⁵

Současné pojetí právního státu tradované zejména v postsocialistických zemích je vyvoláno snahou po obnově regulativní funkce práva a jeho autority v občanské společnosti. Proto také charakteristiky pojmu právní stát spíše svědčí extenzivnímu pojetí doktríny. Z teoretického hlediska lze vymezit atributy právního státu v jeho současném moderním pojetí. Právní stát charakterizují tyto principy:

- právo reguluje, vytváří meze, v nichž je dovoleno vše, co není zakázáno (arg. č 2 odst. 4 Ústavy),
- stát je vázán svými zákony a může jen to, co mu ústava nebo zákon výslovně ukládají (čl. 2 odst. 2 Listiny)
- ústavní systém je založen na dělbě moci, vylučující usurpaci moci jedinou z nich (srov. koncepcí hl. 2 až 4 Ústavy), - v ústavním systému existuje nezávislá soudní moc, povoláná k ochraně ústavnosti, práv a k rozhodování o vině a trestu za trestné činy (viz hl. 4 Ústavy, resp. hl. 5 Listiny)

Doktrína právního státu tudíž předpokládá, že existuje v daném státě moderní a demokraticky vytvářený právní řád a současně též existuje mechanismus uplatňování kontroly práva (zejména zabezpečované soustavou obecného, správního a ústavního soudnictví). Lze říci, že Ústava České republiky vytváří normativní a hmotněprávní základy pro naplnění koncepce právního státu.³⁶

³⁵ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 1. vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s.245.

³⁶ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 1. vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002. s.245.

4. Lidská práva jako právní princip

Dostáváme se pomalu k závěru této práce a je tedy na místě konstatovat, že lidská práva jsou právními principy. Právní principy, právní zásady, mohli bychom je též označit za právní myšlenky – to vše provází lidstvo od samého počátku. Vždy, v každé době se projevovaly snahy o vytvoření určitého systému právních pravidel, určitého ideálu těch, kteří chtěli právo, kteří chtěli vytvořit soubor právních pravidel jakožto určitý přehledný systém (katalog). Právní principy lze tedy označit za samozřejmý nástroj právní vědy.

V současné době jsou již řazeny mezi právní prameny, i když se pohledy na ně v minulých časech lišily. Nicméně jsou dle mého názoru nejdůležitějšími hodnotami, které se v průběhu dějin lidstva vytvořily. Na základě nich je přesně definováno, kterých práv se může kdokoliv dožadovat, která práva jsou všem zaručována a jaké jim na druhé straně odpovídají povinnosti.

Níže uvádím postoje či názory několika právníků, možná by tento výběr mohl na někoho působit jako nesourodý, nicméně se jedná o užší výběr mnou provedený. Vybrala jsem osobnosti jak z minulosti, tak i ze současnosti, které osobně považuji k danému tématu za nejbližší.

Možná si někdo bude klást otázku, proč je např. ve výčtu Hobbes a ne Locke, ačkoliv byl Locke obhájcem přirozené svobody lidí a rovnosti. Nicméně je to věcí pohledu každého z nás, a chtěli-li bychom opravdu uvést všechny osobnosti k danému tématu se vztahující, myslím, že bychom se dostali již na téma přesahující rámec diplomové práce. Hobbese uvádím proto, že je považován za jednoho z nejznámějších reprezentantů společenské smlouvy, popisuje cca 20 přirozených zákonů na základě své racionální argumentace. To, že měl i jiné stránky, viz. záchova panovnického absolutismu, to je druhá stránka mince. Nemůžeme však popírat, že to byl právě on, kdo o teorii společenské smlouvy uvažoval před svými nástupci, kterými byli právě Locke či Rousseau. A když bych zde uvedla Lockeho, mohli bychom si naopak zase klást otázku, proč je zde Locke a není zde třeba Esser, Hart, Llompart nebo Fuller!

4.1. Robert Alexy

*„Principy jsou příkazy k optimalizaci
v relaci k právním a skutkovým možnostem“*

Robert Alexy (*1945), je jedním z nejvlivnějších německých a vůbec evropských právních filozofů, který se věnuje výkladu práva jako takového. Vystudoval právní vědu a právní filozofii. Velmi výrazně se opírá o Dworkinovu teorii právních principů. Nejznámějším jeho dílem je: „Theorie der Grundrechte“ – Teorie základních práv. V současné době působí jako profesor na univerzitě v německém městečku Kiel.

Nejznámější Alexyho dílo „Teorie základních práv“ navazuje na Dworkinovu teorii právních principů. Jeho největší zásluha tkví v tom, že převedl Dworkinovu teorii právních principů do systému kontinentálního práva. Alexy stejně tak jako Dworkin zastává názor, že je nutné rozlišovat principy od pravidel při jejich kolizi. U pravidel musí v případě jejich sporu jedno ustoupit, není možné, aby platilo zároveň pravidlo A s pravidlem B. Naproti tomu u principů dochází k jejich vzájemnému poměrování, je uplatněn princip, který převažuje, avšak na druhé straně co nejméně narušuje protichůdný princip, takže jsou vlastně v určitém poměru uplatněny oba principy.

Jsou ale i protichůdné reakce ze strany Alexyho na Dworkinovu teorii.

Podle Alexyho je mezi pravidly a principy buď pouze obsahový rozdíl (to nazývá slabým odlišením), nebo rozdíl kvalitativní, spočívající v odlišné logické struktuře (silné odlišení).

V přehledu uvádí Alexy řadu příkladů slabého odlišení:

- f) podle jejich původu,
- g) podle explicitnosti hodnotového obsahu,
- h) podle morálního obsahu nebo vztahu k ideji práva,
- i) podle vztahu k nejvyššímu zákonu,
- j) podle významu pro právní řád,
- k) podle jistoty jejich poznání,
- l) podle všeobecné platnosti nebo přítomnosti v různých právních řádech.³⁷

³⁷ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 58.

Jako příklady silného odlišení uvádí tyto rozdíly:

- a) zda jsou důvody pro pravidla, nebo pravidly samými,
- b) podle předmětu úpravy – zda jsou pravidly argumentace, či pravidly chování.³⁸

Alexy nabízí vlastní odlišení pravidel od principů. Pravidla jsou pro něj charakteristická tím, že jsou buď splněna zcela, nebo nejsou splněna vůbec. *Principy* jako takové považuje za *příkazy k optimalizaci*, které zcela nepředpokládají, že má být vše dle nich v úplném rozsahu splněno a to jak po právní tak i faktické stránce. Ale požadují, aby to bylo realizováno v co nejvyšší reálné možné míře. Vzhledem k tomu, že tedy považuje právní principy za příkazy k optimalizaci, není možné, aby mezi principy existovaly vztahy jakési nadřazenosti jednoho principu nad druhým. Principy je vždy nutno poměřovat, a při tomto úkonu se užije zásady proporcionality.

Vzmemme-li v úvahu výše uvedené, není dle Alexyho tedy ani principem princip *nulla poena sine lege*, neboť tento vyžaduje plnění absolutní, nikoliv jen částečné.

V mnoha ohledech Alexy kritizuje Dworkinovo pojetí právních principů. Nepřijímá jeho teorii jako celek, nýbrž jen částečně. Absolutně nesouhlasí s Dworkinovou tezí *one right answer*, tedy možností jedné správné odpovědi neboli jediného správného výkladu. Dle Alexyho není možné dospět pouze k jednomu správnému řešení, existuje více variant z nichž se snažíme vybrat co nejrozumnější řešení, které je zároveň přezkoumatelné. Jakkoli Alexy přijímá Dworkinovu teorii právních principů, kritizuje formulaci její první teze. Dle ní se pravidla aplikují způsobem vše nebo nic, čili pokud jsou dány subsumpční podmínky, pak pravidlo buď platí anebo neplatí, což však u principů použít nelze. Alexy však míní, že vymezení rozdílu mezi pravidlem a principem procesem subsumpce, čili posouzením naplnění znaků skutkové podstaty, neobstojí, jelikož ani u pravidel nelze v jejich hypotéze postihnout všechny výjimky (a to zejména s ohledem na určení okruhu principů, jež mohou způsobit výjimku z pravidla).³⁹

R. Alexy klasifikuje teoretické koncepce právních principů do tří skupin: Pro první je typická striktní oddělovací teze, dle níž jsou pravidla a principy normativními měřítky zásadně rozdílné logické struktury. Ve vztahu k této skupině pak vyčleňuje dvě další: Jedna je charakteristická ekvivalenční tezí, dle níž mezi pravidly a principy žádný rozdíl v logické

³⁸ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 58.

³⁹ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 145.

strukturu neexistuje. Pro další pak nalézá definiční hledisko ve slabé oddělovací tezi, dle které je rozdíl mezi principy a pravidly dán rozdílem stupně (intenzity vyjádření hodnot, obecnosti, významu pro právní řád, vztahu k ideji práva, atd.).⁴⁰ Logický rozdíl mezi pravidly a principy spatřuje Alexy pouze v případě jejich kolize. Pokud je řešení kolize dáno poměřováním obou v kolizi stojících norem, pak se jedná o principy. Pokud je aplikace dána jednoznačně a nikoliv poměřováním, jde o pravidlo. Na rozdíl od Dworkina Alexy však konstatuje, že konflikt pravidel se může vyřešit dvojím způsobem: Zavedením výjimky nebo prohlášením jednoho z v konfliktu stojících pravidel za neplatné.⁴¹

Alexy dále odmítá vztahování pojmu princip pouze na takové normy, které se týkají individuálních práv. Dle jeho názoru není tato vazba účelná a ani potřebná. Argumentuje zde jejich stejnou logickou povahou.

Alexy vychází z diskursivní teorie Jürgena Habermase. Podle Alexyho je úkolem teorie právní argumentace

- a) vytvořit metodologická pravidla, která určí, zda určité normy či pravidla zavazují, zda jsou součástí právního systému a
- b) zkoumat, zda a v jakém rozsahu lze rozhodování obtížných případů podřídit racionální kontrole,

systém zaručující ve všech případech zjištění jediného správného výsledku není totiž podle Alexyho možný.⁴²

V návaznosti na Habermasovo učení Alexy pak formuluje čtyři postuláty procedurální praktické racionality. Požadována jest co nejvyšší míra:

- jazykové a pojmové jasnosti,
- empirické informovanosti,
- způsobilosti k zevšeobecnění a
- nezátíženosti předsudky.⁴³

Za jeden ze základních problémů považuje Alexy vyvážení principu rozhodovací pravomoci demokraticky legitimovaného zákonodárce a materiálních ústavních principů.

⁴⁰ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 145.

⁴¹ HOLLÄNDER, Pavel. *Filosofie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 146.

⁴² WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 59.

⁴³ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 60.

Každý materiální ústavní princip, především norma formulující základní právo, je totiž omezením pravomoci zákonodárce. Alexy dospívá k závěru, že konstitucionalismus jako právní systém umožňuje nejvyšší stupeň realizace praktického rozumu.⁴⁴

Budeme-li se zabývat dále Alexym a jeho teorií základních práv, zjistíme, že se nezajímá pouze o vymezení pojmu právního principu, či základních práv, ale zabývá se i porovnáním principů a hodnot, které podle něj mají též společné kořeny a vše je jen otázkou jejich výkladu. Principy a hodnoty se z jeho pohledu odlišují jen z hlediska jejich deontologického a axiologického charakteru. Ve srovnání s Dworkinem Alexy teorii právních principů vztáhl i na oblast základních práv a svobod, přičemž metodu řešení kolize principů implantuje do principu proporcionality při řešení ústavněprávních otázek kolize základních práv a svobod. Obecně tedy Alexyho úvaha směřuje od logické formy k určení obsahu: pokud je, dle jeho názoru, aplikace určité normy výsledkem poměrování, pak se jedná o princip, pokud ne (je tudíž výsledkem postupu „vše nebo nic“), pak se jedná o pravidlo.

Nicméně společnými znaky obou koncepcí, jak Dworkinovo, tak Alexyho zůstává to, že vymezují principy pouze rozdílem povahy logického sporu a odmítají obsahové odlišení norem a principů.

⁴⁴ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 60.

4.2. Ronald Dworkin

„Žijeme v právu a z práva. Právo nás dělá tím, čím jsme: občany, zaměstnanci, lékaři, manželkami a majetníky. (...) Jsme poddání říše práva, i když diskutujeme, co z toho pro nás plyne.“

Ronald Dworkin (*1931) je americkým právním filozofem a představitelem politické filozofie. V současné době působí jako profesor na Univerzitě College London a na univerzitě New York.

Je radikálním zastáncem lidských práv, právo je z jeho pohledu potřeba rozvíjet a interpretovat. Popírá souvislost práva a morálky, taktéž odmítá pozitivistické pojetí práva. Podle jeho teorie vychází právo z každého jednotlivého člověka, které při svém vývoji a výkladu s morálkou souvisí. Právní teorie by měla především posloužit k tomu účelu, aby pomohla soudcům při jejich rozhodování a nalezení nejlepšího řešení pro všechny zúčastněné.

Dworkinova teorie právních principů jím byla zformulována jako argumentační instrumentarium kritiky Hartovy právně pozitivistické koncepce. Do věčné diskuse mezi právním pozitivismem a iusnaturalismem vnesla nový argument, který lze označit jako argument strukturální. Jeho obsahem je teze, podle níž právními principy jsou i ty principy, jež nemají dostatečnou institucionální podporu (tj. nejsou zakotveny v ústavě, zákonech, právních obyčejích nebo doktríně), avšak protože jsou součástí politické nebo společenské morálky, platí v důsledku svého obsahu. Dworkin dále do rámce právní argumentace řadí i vyloučení těch principů z platnosti, jež na základě ústavy systému nebo z hlediska základních mravně politických principů vypadávají jako legitimní důvody soudcovského rozhodování.⁴⁵ Na druhé straně je tato Dworkinova teze kritizována, např. O. Weinberger naopak tvrdí, že v případě, že se právní principy použijí jakožto právně relevantní argumenty právního rozhodnutí, musí být zároveň prokázáno, že tyto jsou platným právem, musí být tedy obsaženy v právních předpisech, judikatuře, kodexech.

Dworkin vystupuje jako reformátor právní teorie a kritik právního pozitivismu. Dworkinova kritika pozitivismu spočívá v tom, že model systému norem považuje za jednostranný a nedostatečný. Podle něj, *„když právníci uvažují o právech a povinnostech,*

⁴⁵ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva, globalizace, bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 144.

především v těch složitých případech (hard cases), kde se problémy s těmito pojmy zdají být nejakutnější, uplatňují kritéria (standards), které nefungují jako normy, ale odlišně jako principy, politické direktivy nebo jiné druhy kritérií“.

Podle Dworkina se právní normy aplikují způsobem vše nebo nic, zatímco pro principy je charakteristické, že se vyvažují. Pokud dva principy vedou k odlišným závěrům, soudce musí posoudit relativní význam každého z nich a rozhodnout, který princip je v konkrétním případě významnější. Normy podle něho takovou vlastnost nemají, pokud existuje rozpor mezi dvěma normami, pouze jedna z nich může být platná. Lze tedy říci, že normy jsou buď platné, nebo neplatné, či naproti tomu o principech hovoříme jako o závažných a o méně závažných.

Dle Dworkina tudíž rozdíl mezi právními pravidly a principy je rozdílem logickým. Tento rozdíl spočívá za prvé v aplikaci pravidel způsobem všechno nebo nic, čili pokud jsou dány subsumpční podmínky aplikace pravidla, pak pravidlo buď platí nebo neplatí. Uvedený způsob aplikace však nelze dle Dworkina použít u principů. Z toho dovozuje druhý rozdíl mezi pravidly a principy, a to dimenzi důležitosti, resp. významu, přičemž pravidla tuto dimenzi mít nemají. Tento rozdíl pak dokumentuje na příkladu kolize mezi principy a konfliktu mezi pravidly: v případě kolize principů se stává tím rozhodujícím ten z nich, jenž má větší důležitost, přičemž druhý z principů s menší důležitostí v důsledku tohoto neztrácí svoji platnost. V případě konfliktu mezi normami (tj. normativního sporu) však platí pouze jedno v konfliktu stojící pravidlo.⁴⁶

Dworkin tvrdí, že právní systém jako celek je tvořen z tří prvků, tj. z norem, principů a politické morálky. Pokud na daný případ se nevztahuje žádná norma, soudce si má při rozhodování pomoci právními principy. Pokud ani principy nejsou dost jasné, má se opřít o institucionalizovanou morálku. *„Právní principy jsou i ty, které nemají dostatečnou institucionální podobu, avšak platí v důsledku svého obsahu, protože jsou součástí společensky platné obecné morálky.“*⁴⁷

Dworkin je zastáncem názoru, že jsou rozdíly i mezi principy a pravidly:

- pravidla jsou tříděna dle své důležitosti,
- pravidla se uplatní vždy, dojde-li k naplnění určitých podmínek,
- pravidla, která jsou ve vzájemném rozporu, se vylučují, nemohou platit obě zároveň, buď platí jedno nebo druhé, principy se vzájemně nevylučují.

⁴⁶ ZOUBEK, Vladimír. *Lidská práva, globalizace, bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 145.

⁴⁷ GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 2. rozšířené vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2000. s. 240.

Právo tedy není jen soubor právních norem, nýbrž obsahuje i právní principy, tj. principy figurující v nejjednodušší teorii práva, jakou lze jako ospravedlnění explicitních právních a institucionálních pravidel příslušné jurisdikce předložit.⁴⁸

Dworkin rozlišoval mezi principy a politikami, politiky označoval jako kolektivní cíle společnosti, které se týkají dosažení určité politické, ekonomické nebo sociální situace. Soudci či politici jsou dle něj odpovědní, jejich rozhodování by mělo být v souladu s morálními požadavky a kolektivními cíly společnosti.

Dworkinův přístup je blízký učení filozofické hermeneutiky. Zájem o hermeneutiku jakožto nauku o rozumění textům, potažmo sociálním skutečnostem, rozprúdila větev německého myšlení počínající Schleiermacherem a Diltheyem a vrcholící v druhé polovině 20. století filozofickým učením Gadamerovým. Dworkin ve svém díle na filozofickou hermeneutiku H.G. Gadamera, včetně diltheyovské tradice, přímo odkazuje. Zaujala ho totiž především Gadamerova představa rozumění (*Verstehen*), která má podobu kreativní interpretace, v níž hraje nezastupitelnou úlohu záměr interpreta.⁴⁹

Stejně tak věří Dworkin v existence pouze jediného možného správného řešení – „*One right answer*“. Význam jediné správné odpovědi v právu je zřejmý – jasné odlišení jednání protiprávních od jednání v souladu s právem je nutnou podmínkou právní jistoty.⁵⁰ A problém jediné správné odpovědi neboli jediného správného výkladu je též významným problémem hermeneutiky. Jde o to, zda je dokonalá poznatelná, „*was eigentlich gewesen ist*“, resp. zda lze o každém případě jednoznačně rozhodnout, zda je v souladu s právem či nikoli. Význam jediné správné odpovědi je v právu zřejmý – jasné odlišení jednání protiprávních od jednání v souladu s právem je nutnou podmínkou právní jistoty, jejíž společenský význam netřeba široce rozvádět.⁵¹

Interpretaci práva ovládají dva principy:

- Interpret musí najít jednoznačné řešení, odpověď, že řešení je sporné, snad uznávaná v historii a dalších společenských vědách, je se zřetelem na funkci práva nepřijatelná (odporuje např. zákazu *denegationis iustitiae*).

⁴⁸ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 51.

⁴⁹ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 52.

⁵⁰ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 55.

⁵¹ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 55.

- Z postulátů spravedlnosti a právní jistoty vyplývá požadavek na jednotné řešení, různé interpretace by měly docházet ke stejným řešením. Stejně případy by měly být rozhodovány stejně, a to pokud možno předvídatelně.⁵²

Pro naši úvahu je důležité, jak Dworkin dospívá k jedinému správnému výkladu. Podle Dworkina má každý právní problém jediné správné řešení, které ovšem je těžko dosažitelným ideálem. K jedinému správnému výkladu totiž dospívá jedině ideální soudce Herkules „v nejjednodušší teorii práva, jakou lze jako ospravedlnění explicitních právních a institucionálních pravidel příslušné jurisdikce předložit“.⁵³ Nicméně se tato Dworkinova úvaha se stává též bodem kritiky jak ze strany Boguszaka, tak i Röhla - dle něj Herkules odpovídá na otázku, který z principů je v dané kauze závaznější, ale už nám neodpovídá na otázku, kterou cestou k danému závěru dospěl.

Dworkinovo řešení předpokládá shromáždit všechny relevantní informace (právní normy a další standardy) a vydat pro konkrétní případ rozhodnutí nejlépe zapadající do kontextu předchozích rozhodnutí. Shromáždění všech relevantních informací je ovšem fikce. Dworkin ukazuje v dějinách působení způsob, jak problémy tzv. obtížných případů překlenout, byť, jak ukázala Röhlova kritika, zůstává na úrovni velmi abstraktní teorie, aniž nám nabízí jakákoli přesnější metodická vodítka.

Nejznámější dílo: „*Taking Rights Seriously*“ - *Když se práva berou vážně* (1978), další tvorba např. *Říše práva* (1986), *Záležitost principů* (1985), atd.

⁵² WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 55.

⁵³ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 56.

4.3. Další významní představitelé

4.3.1. Thomas Hobbes (5.4.1588 – 4.12.1679)

„... nečiň jiným to, co nechceš, aby jiní činili Tobě...“

Jedná se o anglického filozofa, který proslul především svými pracemi ohledně politické filozofie. Hobbes uvažoval o přirozených základech práva, jím formulované přirozené zákony lze chápat jako principy, na nichž je postaven každý systém pozitivního práva. Je předchůdcem Locka, který posléze na jeho teorii navazuje.

Je jedním z teoretiků společenské smlouvy. Přirozené zákony popisuje jakoby předpisy zdravého rozumu, na nichž chtěl vystavět společenskou smlouvu, je považován za jednoho z nejnámějších reprezentantů společenské smlouvy, dle Hobbese je přirozeným právem každého člověka svoboda užívat svých sil ke svému zachování. K právu na sebezáchovu patří i právo na prostředky k sebezáchově, každý tak má právo na vše a nároky lidí se tedy nutně střetávají. Je ovšem zřejmé, že výsledná válka všech proti všem nikomu sebezáchovu nezajistí.⁵⁴

Formuloval zhruba 20 přirozených zákonů na základě své racionální argumentace. Proto přistupuje přirozený zákon jako „předpis zdravého rozumu a tom, co jest buď činiti, neb čeho jest nechati ke stálé záchově života a údů. K jednotlivým přibližně dvaceti přirozeným zákonům dochází Hobbes racionální argumentací, odvozením z jiného zákona nebo redukcí ad absurdum.⁵⁵ Dle něj jsou přirozené zákony spravedlivé a ten, kdo se jimi řídí jedná tedy po právu a spravedlivě. Byl zastáncem absolutního stavu svobody.

Přirozený vztah popisoval jako vztah, ve kterém mají lidé úplnou svobodu bez jakéhokoli omezení, v rámci této svobody jednají pouze pod pravidly vyplývajícími ze zdravého rozumu. Dle jeho myšlení má člověk hodnotu právě jako individuum, o něž se opírají lidská práva. Jeho dílo „*Leviathan*“ bylo základem pro západní politickou filozofii z hlediska pohledu teorie společenské smlouvy. Vyvinul také některé základy liberálního myšlení – máme na mysli přirozenou rovnost všech lidí, právo jednotlivce, výklad práva

⁵⁴ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 40.

⁵⁵ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 40.

v tom smyslu, že ponechává lidem určitou volnost a umožňuje jim činit to, co není zákonem zakázáno. Nicméně na druhé straně neviděl, že mravnost a právo stanovené státem, nejsou ve všech případech identické, ale mohou se také vzájemně od sebe odlišovat.

Je považován za předchůdce moderního filozofického naturalismu. Jeho neznámějšími díly jsou: *Základy přirozeného a politického práva* (1640), *Leviathan* (1657).

4.3.2. Jean Jacques Rousseau (28.6.1712 – 2.7.1778)

„...člověk se rodí svobodný, ale všude žije v okovech...“

Jedná se o francouzského filozofa a spisovatele, jehož dílo výrazně ovlivnilo i Velkou francouzskou revoluci a následný vývoj kolektivistických teorií. Za svého života výrazně ovlivnil myšlení a chování lidí, jeho dílo má nejen dobový význam, ale je zároveň i dílem nadčasovým. Hlásal teorii přirozeného práva, stejně tak byl zastáncem koncepce společenské smlouvy jako zdroje legitimacy státu. Vypracoval teorii demokracie, tato myšlenka upadla později do opovržení, znovu byla obnovena američanem Rawlesem v díle Teorie spravedlnosti. Kritizoval feudální vztahy, byl obhájcem rovnosti lidí, vyzdvihoval též přírodu a cit. Vycházel z přirozeného stavu, kdy jsou pro něj lidé nejen svobodní, ale i rovni.

Teorii společenské smlouvy obohatil pojmem „*suverenita lidu*“, uznával jen demokracii přímou, zdůrazňoval též, že lidé mají právo na odpor proti nevhodné moci a tudíž mohou stát kdykoliv zavrhnout, mají-li pocit, že je tento omezuje či utlačuje. Propracoval též pojem obecné blaha, které je třeba ctít a které může být důvodem omezení svobody lidí. Rozlišuje mezi vůlí všech a vůlí obecnou, vůle všech přihlíží k soukromému zájmu, všeobecná vůle jen ke společnému. Dílo „*O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*“ sestávalo původně ze čtyř knih, o zákonodárství, o státních zákonech, ... Původně bylo tedy rozsáhlejší, nicméně nedokončené části byly jím samotným spáleny a zůstalo dle jeho názoru dochováno jen to nejpodstatnější. Snažil se o sloučení toho, co právo dovoluje a prospěch vyžaduje tak, aby spravedlnost a užitečnost nebyly od sebe odloučeny. Porovnával rodinu se vzorem první státní společnosti, hlava státu je otec, lidé jsou děti, všichni jsou rovni a svobodní. Zabýval se též otázkou otroctví, právu silnějšího. Pokládal za nevhodné situace, kdy moc tvoří právo a silnější přemění svou moc v právo a poslušnost v povinnost. Problém toho, že silnější má vždy pravdu. Moc netvoří právo, je pouze holým slovem, jsme povinni poslouchat jen legitimní moci. Lidé se dle něj rodí svobodní a vzdát se své svobody by znamenalo vzdát se své lidské hodnosti, lidských práv, ba i povinností.

Základní problém, který společenská smlouva řeší je ten, jak najít formu sdružení, které by bránilo a ochraňovalo společnou silou osobu a majetek každého a každý, ač by byl spojen se všemi, by poslouchal jen sám sebe a zůstával nadále svobodným. Používal výrazu stát, členové společnosti jsou národem, jednotlivě je nazýval občany a poddanými, protože jsou podrobena zákonům státu. Každý jednatel byl dle něj vázán v dvojím směru – vůči jednotlivcům a vůči státu. Moc uznával pouze legitimní, a aby tresty měly dle SS smysl a

nebyly jen holou větou, obsahuje mlčky závazek, že kdokoliv odepře poslechnout obecnou vůli, bude k tomu donucen. Teprve pak člověk vidí, že nemůže brát zřetel jen sám na sebe, ale je nucen jednat dle zásad ostatních. Přitom se samozřejmě musí vzdát určitých výhod, které má od přirozenosti, ale získává tím naopak výměnou zase jiné výhody.

Společenskou smlouvou ztrácí člověk svou přirozenou svobodu a neomezené právo na vše, ale získává na druhé straně občanskou svobodu a vlastnické právo ke všemu, co má. K tomu, aby stát fungoval tak, jak má, neboli k tomu, abychom našli nejlepší formu státu je potřeba:

- zákonů, které upravují tento vztah,
- vztah členů mezi sebou navzájem a k celku (občanské právo),
- vztah mezi člověkem a zákonem (neuposlechnutí = trest, sankce),
- mravy, zvyky.

Podstatu jeho učení lze spatřovat v tom, že tvrdil, že lidé se rodí dobří a kazí se teprve vinou společnosti. Požadoval návrat zpět k lidské přirozenosti a svobodě, odtržení od okovů společnosti a nesmyslných řádů.

Je označován jako filozof s velkým „F“, nicméně se jedná o osobu rozporuplnou a kontroverzní. Nesměl vydávat knihy, pořádal však soukromá čtení.

Nejznámější díla jsou: *O společenské smlouvě neboli o zásadách státního práva*, *Emil aneb o výchově* (1762), či *Vyznání*, které dokončil na sklonku svého života.

4.3.4. Franz Bydlinski (20.11.1931 – 7.2.2011)

Franz Bydlisky byl rakouským právním teoretikem, jeho nejznámější dílo „*Systém a principy soukromého práva* (1996), je věnováno principům kontinentálního práva. V díle se pokouší o vystižení problémů rakouských principů, které mají mnoho společného s českým právem.

Užívá pojmu vnější a vnitřní systém práva, přičemž vnějším systémem se rozumí členění souboru právních norem za účelem jejich snazšího používání a zpřehlednění. A vnitřním systémem rozumíme axiologický či teleologický řád obecných právních principů.

Bydlisky vychází z tradičního dělení práva na právní odvětví a požaduje splnění tří podmínek:

- a) každé právní odvětví (či pododvětví) se musí vztahovat na dobře ohraničitelnou výšeč reality, musí se od jiných právních odvětví odlišovat předmětem právních vztahů,
- b) dále musí každé právní odvětví vykazovat normativní specifičnost, musí spočívat na určitých specifických principech či kombinacích principů, jež zdůvodňují jeho samostatnost coby právního odvětví,
- c) samostatné postavení právního odvětví musí být obecně účelné.⁵⁶

Franz Bydlinski prošel jednotlivá právní odvětví, u každého z nich testoval obecnou účelnost odvětví, normativní specifičnost a výšeč reality, hlavním úkolem, na který se přitom zaměřuje, je zdůvodnění právních principů.

Bydlisky hledá právněetický základ práva ve fundamentálních právních zásadách, od nichž požaduje vysokou míru obecnosti, dalekosáhlou stabilitu a vztah k tvorbě či aplikaci pozitivního práva. Zabývá se různými politickými a morálními filozofiemi a synkretickou metodou dospívá ke dvanácti fundamentálním zásadám, jimiž jsou:

1. ochrana elementárních osobnostních hodnot (právo na respektování života, zdraví a osobní důstojnosti),
2. svoboda (právo na největší míru osobní a hospodářské svobody, jež je za daných okolností slučitelná se stejnou svobodou všech ostatních),

⁵⁶ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 74.

3. distributivní spravedlnost (při normativním rozdělování a ochraně hodnot a břemen, rizik a příležitostí se má postupovat rovnoměrně podle vhodně stanovených a důsledně uplatňovaných kritérií,
4. existenční minimum (každému člověku je třeba zajistit prostředky nezbytné k životu),
5. princip diference (vybavení méně zvýhodněných skupin hospodářskými hodnotami je třeba zlepšovat přerozdělováním, pokud se tím nezmenšují jejich dlouhodobé vyhlídky a pokud v důsledku přerozdělování není překročeno průměrné rozdělení hodnot),
6. komutativní spravedlnost (každý musí respektovat legitimně vzniklá rozdělení hodnot),
7. právní jistota (právní pozice má být pro každého lehce poznatelná a individuální akty právních orgánů předvídatelné, práva mají být vůči odpůrcům vynutitelná a svévolné použití síly potlačeno),
8. ochrana nabytých práv (aspekt právní jistoty, respekt k nárokům každého na ty hodnoty, které získal v souladu s normativním řádem),
9. ochrana prostřednictvím státní organizace (aspekt právní jistoty, ve společnosti je uznávána nejvyšší pozitivní právní autorita, která má normotvornou pravomoc a reálnou moc k prosazení svých norem),
10. účelnost coby vhodnost právní úpravy (právní normy je třeba tvořit tak, aby byly způsobilými prostředky k uskutečnění svých účelů),
11. účelnost coby užitečnost (obsah právních norem má ve svých následcích vést k většímu užítku všech dotčených než ostatní myslitelné alternativy norem),
12. účelnost coby hospodářská efektivita (při normotvorbě je třeba usilovat o hospodářskou efektivitu, tj. o nezmenšování omezených zdrojů.⁵⁷

Výše uvedené principy vycházejí z právní jistoty, spravedlnosti a účelnosti. Soubor těchto principů by měl být platný pro celé právo, jsou však znát stopy soukromoprávního zabarvení. Používá dělení na principy a podprincipy. Bydlinski usiluje ve svém díle o popis vnitřního systému práva, o vystižení hodnotového či ideového obsahu práva, jedná se tedy o

⁵⁷ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 75-76.

pojetí materiální, obsahové. Jeho dílo nám poskytuje celou řadu cenných nástrojů a poznatků, výše uvedené principy mají být charakteristické pro daná právní odvětví.

4.4. Dělení právních principů

Obecné právní principy

- Obecné, nebo-li základní právní principy jsou v podstatě základem našeho právního řádu. Prolínají se ve všech oblastech. Postavme do popředí *princip spravedlnosti*, bez kterého by nebylo spravedlivého rozhodnutí. K tomu, aby právo naplnilo svůj účel a mohlo fungovat, je potřeba, aby každý jednotlivec věděl, že právo je spravedlivé a měl v něj důvěru.
- Na druhém místě bych uvedla *princip rovnosti před zákonem*, který v podstatě navazuje na princip spravedlnosti. Lze z něj dovozovat to, že právo platí pro každého jedince stejně bez rozdílu, každý má nejen stejná práva, ale i povinnosti. Právo již není na straně mocnějšího či urozenějšího tak, jak tomu bývalo v historii, kdy určitá osoba musela náležet k dané skupině, aby jí byl přiznán určitý statut.
- *Zásada právní jistoty* je svou povahou taktéž spojena s výše uvedenými právními principy. Symbolizuje situaci, že každý má právo obrátit se na soud v dobré víře ve své věci a očekávat spravedlivé rozhodnutí bez jakýchkoliv nečekaných a nepředvídatelných zvrátů. Do zásady právní jistoty lze zahrnout:
 1. ochranu nabytých práv
 2. zákaz retroaktivity (zpětné účinnosti zákona)
 3. ochranu třetích osob

Principy soukromého práva

Základním představitelem soukromého práva je právo občanské, v jehož rámci jsou regulovány občanskoprávní vztahy a které představují základní zásady soukromého práva.

- *Princip vše je dovoleno, co není výslovně zakázáno* stojí v popředí. Jeho původ nalezneme v Listině základních práv a svobod a uplatňuje se především ve vztazích mezi subjekty občanského práva.

- Na něj navazující *princip autonomie vůle subjektu*, je vyjádřen jako princip smluvní svobody, nikdo nesmí být nucen k určitému jednání. Představuje např. volnost při uzavírání smluv, určení jejich formy a obsahu.
- Typickou zásadou soukromého práva je *zásady rovnosti účastníků*, její podstata spočívá v tom, že nikdo nemůže jednostranně určovat druhému práva či povinnosti.
- *Zásada právní jistoty* závazkovém právu je tato zásada vykládána v tom smyslu, že smlouvy mají být dodržovány. V případě porušení smlouvy, dochází i k porušení práva a tím ke vzniku odpovědnosti u toho, kdo smlouvu porušil. Dále se zásada právní jistoty v občanském právu projevuje v tom, že zákon jednak nepůsobí zpětně a smlouva zavazuje pouze své adresáty.
- *Princip ochrany dobré víry* způsobuje to, že ten, kdo jedná v dobré víře, jedná tedy po právu a tudíž nemůže být poškozen.
- *Princip nikdo nemůže na jiného převést více práv než má sám* – typický pro oblast nabývání vlastnického práva.
- *Princip nikdo nemůže být soudcem ve vlastní věci* - úzce spojena s principem rovnosti.
- *Princip prevence* - jeho formulaci je možno vyložit jako povinnost předcházet ohrožení či porušení práv plynoucích z občanskoprávních vztahů.
- V neposlední řadě je potřeba uvést *princip zákazu zneužití práv*, kdy výkon práv a povinností, které vyplývají z občansko právních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných osob a zároveň nesmí být v rozporu s dobrými mravy.

Principy obchodního práva

Obchodní právo je součástí práva soukromého a pojednává především o vztazích mezi obchodníky a podnikateli. Mezi nejdůležitější řadíme:

- *Zásada svobody podnikání.*
- *Zásada jednotného soukromého práva* – obchodní zákoník nemá komplexní charakter, je zde subsidiarita především občanského zákoníku. Lze tedy říci, že pro obchodní právo platí občanský zákoník všude tam, kde obchodní zákoník nestanoví něco odlišného.
- *Zásada profesionality* – v obchodně právních vztazích je požadována určitá odborná péče, péče řádného hospodáře, profesionalita.
- *Princip transparence* – neboli otevřenosti, např. co se týče obchodního rejstříků – každý má právo do něj nahlížet, pořizovat si výpisky, ...
- *Zásada zákazu zneužití postavení v obchodních korporacích* – určité jednání s cílem znevýhodnit druhou stranu.
- *Princip zákazu dohod narušujících soutěž* – tzv. kartelů.
- *Princip zákazu nekalosoutěžního jednání* – viz. generální klauzule Obch.Z.
- *Princip ochrany důvěry v soukromoprávním styku* – týká se především ochrany práv třetích osob.
- *Princip objektivní odpovědnosti za škodu.*

Principy civilního procesu

Principy, na kterých je postaven civilní proces, vyplývají nejen z Ústavy ČR, ale i z občanského soudního řádu. V případě jejich porušení je zde vždy dán podnět pro opravné řízení. Jsou jimi:

- *Zásada rovnosti účastníků* – princip rovnosti v civilním procesu znamená, že účastníci řízení (strany) mají před soudem rovná práva, aniž by byla jedna nebo druhá strana

jakkoliv procesně zvýhodněna. Tato rovnost platí bez ohledu na to, zda je účastníkem fyzická osoba, právnická osoba nebo stát. Všichni účastníci mají stejnou možnost předkládat soudu potřebné návrhy, vyjádření, navrhopvat důkazy, vyjadřovat se ke všem skutečnostem. V zájmu zachování rovnosti stran musí soud dbát na to, aby žádný z účastníků nebyl v řízení zvýhodněn.⁵⁸

- *Zásada projednací* – tento princip spatřujeme v tom, že účastníci řízení mají povinnost poskytnout soudu veškeré podklady a údaje týkající se řízení, stejně tak jako označit všechny potřebné důkazy, které slouží k podpoře jejich tvrzení.
- *Zásada dispoziční* – tato zásada je stěžejní zásadou sporného řízení. Její uplatnění znamená, že procesní iniciativa je dána do rukou účastníků, kteří během soudního řízení činí vůči soudu procesní úkony, jež mají nejčastěji podobu návrhů. Žalobce podáním žaloby určuje, zda vůbec soudní spor proběhne a jaký bude jeho předmět. Žalobce může vzít žalobu zpět a zabránit tak vydání soudního rozhodnutí, může také v průběhu řízení svůj návrh měnit, soud je naopak povinen rozhodnout o celém žalobním návrhu tak, jak jej stanovil žalobce a nesmí jej překročit. Výjimky stanoví zákon.⁵⁹
- *Zásada volného hodnocení důkazů* – soud při rozhodování v dané věci přihlíží ke všemu, co přišlo během soudního jednání najevo, ke všem důkazům v jejich vzájemné souvislosti, stejně tak hodnotí každý důkaz jednotlivě a snaží se o rozhodnutí, ke kterému dospěl podle svého vnitřního přesvědčení. Dle občanského soudního řádu může za důkaz sloužit vše, co přispěje k objasnění věci. Přesná pravidla, jaký důkaz má soudce použít, či jak jej má hodnotit, nejsou nikde stanovena.
- *Zásada rychlosti a hospodárnosti řízení* – spočívá v tom, že věc má být u soudu projednána rychle a hospodárně tak, aby nedocházelo ke zbytečným průtahům v řízení. Soud má povinnost po zahájení řízení postupovat v něm i bez dalších návrhů, a to tak, aby byla věc projednána a rozhodnuta co nejrychleji. Je tedy kladen důraz na efektivnost řízení.

⁵⁸ ŠVARC, Zdeněk, a kol. *Základy obchodního práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 381.

⁵⁹ ŠVARC, Zdeněk, a kol. *Základy obchodního práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 381-382.

- *Zásada formální pravdy* – znamená v podstatě to, že soud může v konkrétním řízení rozhodovat jen na základě důkazů, skutečností a tvrzení, které mu byly předloženy účastníky řízení, anebo které přišly najevo v průběhu řízení. To, o čem se soud nedozvěděl, nemůže brát při rozhodování v úvahu.
- *Zásada veřejnosti, ústnosti a přímosti* – tyto zásady se vztahují pouze na jednání před soudem.
 1. Zásada veřejnosti spočívá v tom, že řízení má být vždy veřejné, výjimky jsou možné jen na základě zákona. V praxi tedy rozumíme to, že se jednání může u soudu zúčastnit v podstatě kdokoliv. V případě, že dojde k vyloučení veřejnosti z projednání, musí být následně vyhlášen vždy veřejně rozsudek.
 2. Zásada ústnosti – je základem pro důkladnější projednání věci. Spočívá v tom, že soud rozhoduje na základě poznatků, které získal při ústním jednání.
 3. Zásada přímosti – souvisí s výše uvedenou zásadou. Znamená v podstatě to, že soud je v přímém kontaktu jak s účastníky řízení, tak i s ostatními zúčastněnými osobami.
- *Zásada jednotnosti řízení* – znamená, že řízení tvoří od jeho zahájení do vydání rozhodnutí jeden celek. Postup procesních úkonů není určen závazně, stanoví jej v podstatě soud. Na základě tohoto principu, mohou účastníci řízení své návrhy, nové důkazy či nová tvrzení předkládat kdykoliv během řízení.

Principy trestního práva

V nauce se vyskytují názory, podle kterých má trestní právo druhotný (sekundární) charakter. Vyjadřuje jeho závislost na dalších odvětvích práva (ústavního, občanského, rodinného aj.) a rovněž pomocnou úlohu trestní represe. Trestní právo je „ultima ratio“. To znamená, že nejen zákonodárce, ale i praxe má používat trestní právo tam, kde ostatní prostředky nepostačují. Zákonodárce by měl v návaznosti na učení o právním státu pečlivě zvažovat, které případy (skutky) kriminalizovat, a kde uplatňovat pouze občansko právní, pracovně právní či jinou právní odpovědnost. Stejně tak, pokud jde o penalizaci či depenalizaci. Tento postulát je rovněž vyjádřen v zásadě pomocné úlohy trestní represe.⁶⁰

⁶⁰ NOVOTNÝ, František, a kol. *Trestní právo hmotné*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 10.

V trestním právu hmotném lze uvést především tyto principy:

- *Zákaz retroaktivity*, tedy zpětné působnosti zákona. Trestnost činu lze posoudit pouze dle zákona platného v době jeho spáchání. Pozdějšího zákona může být užito jen v případě, že je pro pachatele trestného činu příznivější.
- *Zásada humanismu* – např. zákaz mučení, či podrobení krutému až nelidskému zacházení, nepřipustnost trestu smrti.
- *Zásada demokratismu* je zaměřena nejen na ochranu člověka, symbolizuje rovnost všech občanů před zákonem, vychází z individuální odpovědnosti za zavinění.
- *Zásada nullum crimen sine lege a nulla poena sine lege* – pouze zákon stanoví, který čin je činem trestným a jaký trest lze za něj uložit. Pouze soud rozhoduje o vině a trestu.
-

Přejdeme-li k trestnímu právu procesnímu, tak i zde se nám naskytne několik významných právních principů, vyjmenujme je alespoň ve zkratce:

- *zásada řádného zákonného procesu*,
- *zásada přiměřenosti* – takový postup OČTŘ, aby bylo co nejméně zasahováno do základních zásad a svobod občanů,
- *zásada rychlého procesu*,
- *zásada obžalovací*,
- *zásada oficiality*,
- *zásada legality* – státní zástupce je povinen stíhat veškeré trestné činy o nichž se dozvěděl,
- *zásada zajištění práva na obhajobu*,
- *zásada presumpce nevinny* – dokud není vyslovena soudem vina, nelze na toho, proti němuž se řízení, vede hledět jako na vinného,
- *zásada vyhledávací*,
- *zásada bezprostřednosti*,
- *zásada veřejnosti*

- *zásada ústnosti*
- *zásada volného hodnocení důkazů*
- *zásada zjištění skutkového stavu bez důvodných pochybností*
- ...

Principy správního práva

Principy správního práva můžeme popsat jako principy, které se týkají vztahů, které vznikají mezi úřady a soukromými osobami. Řadíme mezi ně:

- *princip soudní kontroly správy* – všechna vydaná rozhodnutí je možno podrobit nezávislé soudní kontrole,
- *princip jednoty správního práva,*
- *princip legality* – vázanost státní správy zákony, předpisy, nařízeními, vč. vlastních,
- *princip ochrany nabytých práv,*
- *princip vynutitelnosti správních aktů,*
- *princip přiměřenosti,*
- *princip zákazu zneužívání pravomoci,*
- *princip předpokladu správnosti správních aktů* – jejich nesprávnost je třeba prokázat,
- *princip otevřenosti a průhlednosti správy* – požadavek na kvalitní výkon státní správy,
- *princip rychlosti a hospodárnosti* – je kladen důraz na efektivitu,
- *princip rozhodování v souladu s veřejným zájmem* – poslání státní správy,
- *zákaz diskriminace* – rovné zacházení ve shodných záležitostech,
- ...

Principy pracovního práva

Základní principy pracovního práva se projevují v právu jako celku, nalezneme je zejména v LZPS. Řadíme mezi ně:

- *zásada práva na práci* – obsahuje právo na práci, tedy práci dostat, ale i si práci udržet. Stejně tak je zde i zakotveno právo na hmotné zajištění těch, kteří práci ztratili,
- *zásada zákazu nucených prací* – nelze někoho nutit k pracím, které nebyly sjednány. Zaměstnanec plní pracovní povinnosti na základě pracovní či jiné smlouvy, kterou uzavřel svobodně na základě své vlastní vůle,

- *zásada úplatnosti vykonávané práce* – za vykonanou práci náleží sjednaná odměna, stanovena též minimální mzda,
- *zásada rovného zacházení* – tzn. zacházení bez jakékoliv diskriminace, ať již na základě pohlaví, rasy, národnosti, jazyka, věku, ...,
- *zásada uspokojivých pracovních podmínek* – týká se jednak práva na přestávky v pracovní době, dále na nároku na dovolenou na zotavenou, povinností zaměstnavatele zajistit BOZP⁶¹, dodržování ZP⁶²,
- *princip humanismu,*
- *princip spravedlnosti,*
- *princip demokracie,*
- *princip rovnosti před zákonem.*

Můžeme je rozdělit i následně jako:

1. obecná ustanovení – vztahující se k ZP, který upravuje postavení a základní povinnosti zaměstnanců
2. generální klauzule – předpisy, které dovolují v konkrétní situaci řešit kolizi práva a spravedlnosti, jako např. § 7 odst. 2 ZP – kdy nikdo nesmí výkonu práv a povinností z pracovněprávních vztahů zneužívat na újmu jiného účastníka,
3. zásady pracovního práva, jež vycházejí z norem práva ústavního, práva EU a z práva mezinárodního.

Principy rodinného práva

Předmětem úpravy rodinného práva je především manželství, rodičovství a péče o dítě. Principy rodinného práva, týkající se hlavně rodiny, dětí a jejich ochrany. Blaho dítěte stojí v popředí, stejně tak je upřednostňována jeho výchova v rámci rodiny a vytvoření co nejvhodnějšího prostředí pro dítě. Mezi tyto řadíme:

- *princip blaha dítěte,*
- *rovnost muže a ženy v manželství* – mají stejná práva a povinnosti,
- *princip monogamie* – zákaz dvojího manželství,
- *princip zvýšené ochrany manželství a rodičovství,*

⁶¹ BOZP = bezpečnost a ochrana zdraví při práci

⁶² ZP = zákoník práce

- rovné postavení dětí narozených v manželství i mimo něj,
- *právo a povinnost vychovávat své děti* – rodičovská zodpovědnost,
- *princip vzájemné vyživovací povinnosti členů rodiny* – vyživovací povinnost rodičů vůči dětem, vyživovací povinnost dětí vůči rodičům, je-li dána potřeba,
- ...

Principy práva sociálního zabezpečení

Právo sociálního zabezpečení spadá do oblasti veřejného práva, kde je hlavním úkolem těchto právních norem zajišťování sociálních práv občanů. Vyjmenujme ve zkratce několik nejhlavnějších právních principů, jsou to:

- *princip hmotného zabezpečení ve stáří,*
- *princip povinného veřejného pojištění,*
- *princip hmotného zajištění těch, kteří bez viny nemohou pracovat,*
- *princip práva na zajištění minimálního standardu životní úrovně,*
- *princip ochrany a podpory rodiny a dětí,*
- *princi vzájemnosti,*
- ...

Principy organizace soudů

Soudní moc je jednou ze tří složek státní moci v demokratickém státě. Níže jmenuji několik základních právních principů, které jsou garantovány na ústavní úrovni. Jedná se především o:

- *zásada výkonu soudnictví pouze soudy,*
- *zásada přiděleného soudu* – tedy věcně a místně příslušný soud,
- *veřejnost soudního rozhodování* – vyloučení veřejnosti jen v zákonem určených případech,
- *zásada nezávislosti soudců a nestrannosti soudů* – základní předpoklad pro výkon jejich činnosti,
- *zásada zákonného soudce* – nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, příslušnost soudu i soudce je stanovena zákonem,

- *presumpce neviny* – osoba, která spáchala trestný čin je považována za nevinnou tak dlouho, dokud jí nebyla zákonem prokázána vina,
- *princip vázanosti soudce pouze zákonem*,
- *právo na právní pomoc* – v řízení i před ním, možnost hájit sám sebe, opatřit si advokáta, ...

V soudobém demokratickém právním státě má soudní moc v podstatě tři hlavní úkoly:

1. rozhodovat o sporech,
2. rozhodovat o vině a trestu za trestné činy,
3. přezkoumávat zákonnost rozhodnutí VS

Principy práva životního prostředí

Jedná se o nejmladší právní odvětví, které usiluje o ochranu životního prostředí, o jeho zachování event. obnovu. Ústavní základ práva životního prostředí nalezneme především v ZLPS, kde má každý právo na:

- *příznivé životní prostředí*,
- *právo na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí*.

Právo životního prostředí se může rozčlenit na následující oblasti:

- a) základy a organizace ochrany životního prostředí (územní plánování a stavební řízení, EIA, hygiena),
- b) ekologicko-právní odpovědnost,
- c) ochrana složek životního prostředí (ovzduší, voda, zemědělský půdní fond, les, příroda a krajina),
- d) ochrana před zvláštními zdroji ohrožení (odpady, atomová energie a ionizující záření).⁶³

Ústavně právní principy práva EU

⁶³ WINTR, Jiří. *Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva*. Praha: Karolinum, 2006. s. 234.

Při vytváření právních norem EU, při aplikaci práva EU a při vykonávání tomu odpovídajících soudních pravomocí uplatňují jak komunitární orgány, tak i orgány jednotlivých členských států vedle obecných demokratických právních principů (princip legality, princip právní jistoty, zásada dobré víry atd.) a vedle principů ochrany základních lidských práv, rovněž principy, které jsou osobité právě pro evropskou ústavnost. Tyto právní zásady tvoří jako principy evropské ústavnosti nejenom jeho organizační základ, ale zároveň vyjadřují i materiální hodnotové obsahy, které jsou těmto principům vlastní a které ve své ucelenosti pak představují vlastní hodnotový systém.⁶⁴

Jsou jimi:

- *princip přímého účinku a bezprostřední použitelnosti práva EU v národních právních řádech a přednost práva EU* – není výslovně uveden v zakladatelských smlouvách, nicméně představuje základ nadnárodního ústavního práva EU, jeho cílem je naplnění smyslu zakladatelských smluv, vychází z judikatury ESD⁶⁵,
- *princip vymezených pravomocí* – na základě tohoto principu vykonávají všechny orgány EU (Soudní dvůr, Evropský parlament, Komise, Rada, ...) své pravomoci jen za podmínek a k účelům, ke kterým byly vymezeny,
- *princip ochrany národní identity členských států* – Společenství plně akceptuje existenci a národní identitu svých členských států,
- *princip ochrany lidských práv a základních svobod*,
- *princip zákazu diskriminace* – je zakázána jakákoliv diskriminace na základě státní příslušnosti. Článek 30 SES pak v návaznosti nevylučuje zákazy nebo omezení dovozu, vývozu nebo tranzitu odůvodněné veřejnou mravností, veřejným pořádkem, veřejnou bezpečností, ochranou zdraví a života lidí a zvířat, ochranou rostlin, ochranou národního kulturního pokladu, jenž má uměleckou, historickou nebo archeologickou hodnotu, nebo ochranou průmyslového a obchodního vlastnictví. Tyto závazky nebo omezení ovšem nesmějí sloužit právě jako prostředky svévolné diskriminace nebo zastřeného omezování obchodu mezi členskými státy⁶⁶,

⁶⁴ BLAHOŽ, Jiří, a kol. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2003, s. 91.

⁶⁵ ESD = Evropský soudní dvůr

⁶⁶ BLAHOŽ, Jiří, a kol. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2003, str. 100.

- *princip přiměřenosti* – vyjadřuje to, že společenství nepřekročí rámec toho, co je potřeba pro dosažení vytyčeného cíle,
- *princip subsidiarity* – společenství vyvíjí činnost pouze tehdy, nelze-li dosáhnout daného účelu / cíle jinak, tedy na úrovni členských států,
- *princip otevřenosti* – rozhodnutí v rámci EU jsou přijímána otevřeně a na úrovni co nejbližší občanům, veškerá nařízení a směrnice orgánů Společenství jsou vyhlášena v Úředním věstníku Evropských společenství,
- *princip demokratismu* – princip je společný všem členským státům EU, je založen na existenci právního státu, na dodržování základních lidských práv a svobod, ...
- *princip institucionální rovnováhy* – založen na principu demokratismu a na principu dělby moci,
- *princip poctivosti jednání a čestnosti při plnění členských závazků* – princip poctivosti je zakotven v článku 10 SES a spočívá v tom, že členské státy musí přijmout veškerá vhodná obecná i zvláštní opatření k plnění závazků, které vyplývají z primárních komunitárních smluv nebo které jsou důsledkem činnosti orgánů Společenství a dále, že členské státy musí všestranně usnadňovat Společenství plnění jeho poslání. Členské státy se rovněž musí zdržet jakýchkoliv opatření, jež by mohla ohrozit dosažení cílů ES/EU a to bez ohledu na to, jestli se jedná o činnosti v rámci EU či mimo ni. Členské státy nesmí činit žádná opatření, která by ohrozila praktickou působnost úkolů EU⁶⁷,
- *princip svobodné hospodářské soutěže* – založen na zásadě otevřeného tržního hospodářství, usiluje o to, aby nebyla omezena hospodářská soutěž na vnitřním trhu,
- *princip flexibility, princip posílené (užší) spolupráce* – byl zaveden Maastrichtskou smlouvou, následně byl Amsterodamskou smlouvou rozšířen do všech oblastí komunitárního práva,

⁶⁷ BLAHOŽ, Jiří, a kol. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2003, str. 93.

- *princip ručení* – spočívá v ručení členských států za porušení komunitárního práva, a to především vůči fyzickým a právnickým osobám. Členské státy v zásadě odpovídají především za škodu vzniklou nedostatečnou implementací směrnic EU.⁶⁸

⁶⁸ BLAHOŽ, Jiří, a kol. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vydání. Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2003, s. 100.

4.5. Výčet vybraných právních principů

- *Audiatur et altera pars* – je třeba vždy slyšet i druhou stranu
- *Bis de eadem re ne sit actio* – o tutéž věc není možné dvakrát podat žalobu
- *Commodum ex iniuria nemo habere debet* – nikdo nemá mít prospěch z vlastního bezpráví
- *In dubio pro reo* – v pochybnostech ve prospěch obžalovaného
- *Ignorantia legis non excusat* – neznalost zákona neomlouvá
- *Ius ex iniuria non oritur* – právo nevzniká z bezpráví
- *Lex posterior derogat priori* – zákon pozdější ruší zákon dřívější
- *Lex retro non agit* – zákon nepůsobí zpětně
- *Lex specialis derogat generali* – speciální úprava ruší právní úpravu obecnou
- *Lex superior derogat inferiorit* – zákon vyšší právní síly ruší zákon nižší právní síly
- *Ne bis in idem* – ne dvakrát o tomtéž
- *Neminem leadere* – nikomu neškodit
- *Nemo iudex in causa sua* – nikdo nesmí být soudcem ve vlastní věci
- *Nemo iudex sine autore* – není soudce bez žalobce
- *Nemo ultra posse obligatur* – k nemožnému není nikdo zavázán
- *Nullum crimen, nulla poena, nullus processus criminalis sine lege* – není zločinu, není trestu, nestanoví-li tak zákon, jen podle zákona se může konat trestní řízení
- *Pacta sunt servanda* – smlouvy mají být dodržovány
- *Ratio in iure aequitas integra* – smyslem práva je úplná spravedlnost
- *Suum cuique* – každému co jeho jest
- *Ubi lex, ibi poena* – kde je zákon, tam je i trest
-

5. Závěr

Tuto diplomovou práci jsem pojala ve smyslu lidských práv, jejich důležitosti, neodmyslitelnosti, historickému vývoji, který jim předcházela, stejně tak jako objasnění právních principů a jejich souvislosti s nimi.

Právní principy se v současné době objevují v popředí zájmu právní vědy, k tomu jistou měrou přispívá i současná nepřehlednost práva, jeho složitost, či jeho časté změny. Právo se pro normálního občana stává v podstatě „nepochopitelným“ odvětvím naší společnosti. Studium právních principů jako takových, by mělo přispět k objasnění práva a podat charakteristiku platného práva.

Principy se v lidské společnosti vyvíjejí již po několik staletí, jejich prameny nalezneme jak v právních normách, tak v judikatuře soudů, ve výsledcích vědeckých prací, ve víře, morálce, rozumu či přirozenosti. Lidská práva a právní principy spolu úzce souvisí, možná bychom je mohli označit i za jejich základ, na kterém jsou postaveny. Prolínají se nám ve všech oblastech lidského života, jak po lidské, tak po právní stránce. Potřeba rozvíjet a objasňovat právní principy stojí stále v popředí snah mnoha právníků. Je i základním předpokladem pro správnou a spravedlivou aplikaci či interpretaci práva.

Nejdůležitějším právním principem, je z mého pohledu *spravedlnost*, nejen proto, že právo a spravedlnost spolu úzce souvisí. Ale neexistovala-li by spravedlnost, mohli bychom poté vůbec hovořit o právu? Co by potom právo znamenalo? Myslím, že by se vývoj lidstva vrátil nejméně o několik stovek let nazpět do minulosti, ne-li zastavil. Vrátili bychom se do dob, kdy právo či spravedlnost stály na straně movitějšího či urozenějšího, a to by byl krok nazpět. Krok nazpět, kde není znám pojem práva, právního státu, demokracie, rovnosti, právních principů, základních lidských práv a svobod,

Nastínili jsme si několik právních teorií, z nichž nejznámější jsou teorie R.Dworkina a R.Alexyho.

R.Dworkin, jehož teorie poprvé upozornila na logické rozdíly mezi normami a principy, teorie ve které se snažil poukázat na to, že právo není pouze souborem jakýchsi uzavřených právních norem. Do práva vnesl i teorii jediného možného řešení – „*One right answer*“, pochopitelné z hlediska určení právních a protiprávních jednání. Ovšem najít pouze jediné správné a přitom spravedlivé řešení je možná trochu těžce dosažitelným ideálem. Záleží přitom na výkladu, úhlu pohledu, ... Postavíme-li vedle sebe několik právníků či

filosofů, věřím, že každý z nich se nám pokusí podat správné a spravedlivé řešení daného problému, a přitom se budou jejich názory na danou věc rozcházet či odlišovat.

Teorie R.Alexyho částečně navazuje na teorii R.Dworkina, velkou zásluhou Alexyho je právě to, že převedl Dworkinovu teorii právních principů do systému kontinentálního práva. Jsou určité body, ve kterých se ztotožňuje s Dworkinem, např.v tom, co se vztahuje na logické rozdíly, které jsou mezi principy a normami, nicméně nepřijímá jeho teorii jako celek.

Naprosto odmítá Dworkinovu aplikaci právních norem způsobem „všechno nebo nic“, stejně tak odmítá jeho teorii jediného správného řešení. Podle Alexyho není možné dospět pouze k jednomu správnému řešení, ale je možné pouze usilovat o co nejracionálnější řešení, které je zároveň přezkoumatelné. Principy označuje jako „*příkazy k optimalizaci*“, které by měly být v rámci právních možností maximálně splněny. Nastane-li mezi nimi kolize, dochází mezi nimi k jakémusi vzájemnému poměřování a nakonec se uplatní ten princip, který převažuje, ale zároveň na druhé straně narušuje co nejméně princip protichůdný, čímž v podstatě dochází v určité míře k uplatnění obou principů. Lze tedy shrnout, že jeden princip nevyloučí druhý. Naproti tomu u pravidel platí buď pravidlo A nebo pravidlo B, jedno tedy musí vždy ustoupit.

Nicméně i nadále zůstává nad oběmi koncepcemi několik otázek...

6. Resumé

Die Aufgabe dieser Diplomarbeit war, die Grundrechte und deren Grundsetze zu erläutern, wie uns schon der Name der Arbeit verrät. Die Theorie der Grundrechte des Grundgesetzes könnte man als eine Theorie bestimmter positiv geltender Grundsetze beschreiben.

Und wie schon am Anfang seines Buches „Theorie der Grundrechte“ R.Alexy geschrieben hat: „*Über Grundrechte lassen sich Theorien unterschiedlicher Art aufstellen*“⁶⁹ – dem kann ich nur zustimmen.

Die menschlichen Grundrechte entwickelten sich zur ihrer heutigen Form über ätliche Jahrhunderte, deren Bedeutung wächst ständig an, aber dennoch werden sie nicht in allen Ländern respektiert. Man könnte sie als einen sehr wichtigen Bestandteil unserer Gesellschaft bezeichnen. Sich einen demokratischen Rechtsstaat ohne Menschenrechte vorstellen ist undenklich.

Es haben sich viele Philosophen und Juristen mit deren Bedeutung befasst, und darauf hin entstanden mehrere Publikationen. Am bedeutendsten sind die Theorien von R.Dworkin „Taking Rights Seriously“, in der er den logischen Zusammenhang von Rechtsnormen und Grundsetzen erkannt hat, und R.Alexy schliesst später auf seine Theorie an, jedoch kritiziert er auch manches. Er ist absolut nicht mit der Theorie nur „einer richtigen Antwort“ einverstanden, seiner Meinung nach kann man nur eine gerechte Antwort geben, die aber auch auf der anderen Seite überprüfbar ist. Es bleibt dann nur noch die Frage „...was eigentlich wirklich gewesen ist...“.

Das schwerwiegendste Problem der heutigen Zeit sehe ich darin, dass sich das Rechtssystem zum einem sehr schnell verändert und zum zweitem wirkt es in manchen Fällen sehr unübersichtlich, so das ein normaler Bürger komplet die Übersicht verliert und sich im ganzen auch nicht richtig orientieren kann. Es ist sehr schade, dass man erst dann zum Recht greift, wenn es um schwierige Fälle geht, wie schon Alexy schrieb – das Recht wird als selbstverständlich und überflüssig angesehen, wenn es sich um allgemeine Probleme handelt. Dieser Ansicht schliesst sich später auch Pavel Holländer an. Auch ich kann mich dem nur anschliesen, das Recht sollte auf erster Stelle stehen und man sollte sich immer danach richten können.

⁶⁹ ALEXY, Robert. *Theorie der Grundrechte*. Frankfurt, 1986. 3.vydání. str. 21.

Es wäre wohl denkbar, sich mit diesem Problem zu befassen und das Recht endlich für alle Menschen bzw. Bürger verständlich und zugleich zugänglich zu machen. Denn, wie uns schon ein altes Sprichwort sagt: „Über Recht kann man streiten“!

7. Seznam použité literatury

Alexy, R.: Theorie der Grundrechte, 3.vydání, Frankfurt 1986

Balík, S., Balík, S.ml.: Právní dějiny evropských zemí a USA, 2. rozšířené vydání, Aleš Čeněk, Dobrá voda, PELHŘIMOV 2002, ISBN 80-86473-15-5

Balík, S., Balík, S.ml.: Texty ke studiu právních dějin evropských zemí a USA, Aleš Čeněk, Plzeň 2005, ISBN 80-86898-28-8

Blahož, J., Klíma, K., Skála, J.: Ústavní právo Evropské unie, 1. vydání, Aleš Čeněk, Dobrá voda 2003, ISBN 80-86473-48-1

Boguszak, J.: Právní principy, Pelhřimov 1999, ISBN 80-901064-5-5

Boguszak, J.: Teorie práva, Kodex Bohemia, Praha 1997, ISBN 80-85963-38-8

Gerloch, A.: Teorie práva, 2. rozšířené vydání, Aleš Čeněk, Dobrá voda, PELHŘIMOV 2000, ISBN 80-86473-04-X

Holländer, P.: Filosofie práva, Aleš Čeněk, Plzeň 2006, ISBN 80-86898-96-2

Klíma, K.: Ústavní právo, 1. vydání, Aleš Čeněk, Dobrá voda, PELHŘIMOV 2002, ISBN 80-86473-20-1

Klíma, K.: Teorie veřejné moci (vládnutí), ASPI Publishing, Praha 2003, ISBN 80-86395-78-2

Novotný, F., a kolektiv: Trestní právo hmotné, Aleš Čeněk, Plzeň 2004, ISBN 80-86473-67-8

Outlá, V., Pezl, T., a kolektiv: Úvod do studia práva EU, Plzeň, ZČU v Plzni, 2002, ISBN 80-7082-882-X

Plecitý, V., Vrabec, J., Salač, J.: Základy občanského práva, 1. vydání, Aleš Čeněk, Plzeň 2004, ISBN 80-86473-68-6

Švarc, Z. a kol.: Základy obchodního práva, Aleš Čeněk, Plzeň 2006, ISBN 80-86898-51-2

Wintr, J.: Říše principů, Obecné a odvětvové principy současného českého práva, Karolinum, Praha 2006, ISBN 80-246-1246-1

Zoubek, V.: Lidská práva, globalizace, bezpečnost, Aleš Čeněk, Plzeň 2007, ISBN 978-80-7380-026-0

Ostatní zdroje:

www.psp.cz

www.mpsv.cz

www.wikipedia.cz

8. Právní prameny

Listina základních práv a svobod, jako součást ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (č. 120/1976)

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (č. 120/1976)

Smlouva o ústavě pro Evropu. Nakladatelství Sagit č. 497, ISBN 80-7208-498-4

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Zakládací dokumenty EU, úplné znění podle stavu k 18.1.2010. Nakladatelství Sagit č. 764, ISBN 978-80-7208-785-3

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení

Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon o veřejném ochránci práv č. 349/1999 Sb.